Bréf Arnar Höskuldssonar og fleiri gögn varpa nýju ljósi á rannsókn og dómsniðurstöður í Guðmundar- og Geirfinnsmálinu. Þar kemur fram að hann tók ekkert mark á vitnisburði Sævars Ciesielskis þótt honum bæri skylda til þess að bóka hann. Engu er líkara en fjarvistarsönnun Sævars hafi verið stungið undir stól. Og ekkert tillit virðist hafa verið tekið til alvarlegra efasemda yfirlögregluþjóns og sakadómara um sekt ákærðu

Dómur Hæstaréttar byggður á röngum grunni

Sævar Ciesielski hefur allt frá því dómur var kveðinn upp í Geirfinns- og Guðmundarmálunum unnið að því að fá æru sína hreinsaða og svo virðist sem barátta hans sé að skila einhverjum árangri. Fjölmiðlar hafa sýnt málinu áhuga og viðbrögð stjórnvalda benda til þess að taka eigi kröfu hans um endurupptöku málanna fyrir Hæstarétti alvarlega, sem ekki hefur verið gert fram að þessu.

Þann 27. september á síðasta ári sendi Sævar **Þorsteini Pálssyni**, dómsmálaráðherra, og **Boga Nilssyni**, rannsóknarlögreglustjóra, og fleirum greinargerð þar sem hann fór fram á að dómsmálayfirvöld veittu honum uppreisn æru. Þá fékk hann engin viðbrögð. Fyrir viku afhenti hann svo aðstoðarmanni dómsmálaráðherra ítarlega skýrslu þar sem hann færir rök fyrir réttmæti kröfu sinnar. Í framhaldi af því hefur verið ákveðið að skipa sérstakan saksóknara til að fjalla um beiðnina og leggja tillögur fyrir Hæstarétt, eins og lög gera ráð fyrir. Það er gert vegna þess að **Hallvarður Einavarðsson**, ríkissaksóknari, var einn af stjórnendum rannsóknarinnar á sínum tíma og því víkur hann sæti.

Í þessari skýrslu víkur Sævar að fjölmörgum atriðum sem ástæða væri til að kanna nánar, enda hefur rannsókn og dómsmeðferð Guðmundar- og Geirfinnsmálanna vakið deilur alla tíð.

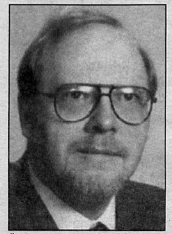

Örn Höskuldsson, dómarafulltrúi við sakadóm og einn af stjórnendum rannsóknarinnar á hvarfi Guðmundar og Geirfinns, man ekki eftir bréfinu sem hann skrifaði.

Erla Bolladóttir var lykilvitni ákæruvaldsins. Yfirlögregluþjónn og einn sakadómaranna lögðu hins vegar lítinn trúnað á framburð hennar. Skýrslur þeirra voru ekki lagðar fram en fundust í vor í Þjóðskjalasafninu.

„Ég tók ekkert mark á framburði hans þar sem ég vissi betur“

Dómur Hæstaréttar í Geirfinns- og Guðmundarmálunum var fyrst og fremst byggður á játningum sakborninga sem þeir höfðu þó allir nema einn dregið margoft til baka. Áþreifanlegum sönnunargögnum var vart til að dreifa því að hvorki fundust lík **Geirfinns Einarssonar** og **Guðmundar Einarssonar** né meint morðvopn eða annað sem studdi játningarnar svo nokkru næmi. Í forsendum Hæstaréttardómsins er sagt að ekki sé mark á því takandi að sakborningarnir hafi dregið játningar sínar til baka. Bent er á að Sævar hafi ekki gert það fyrr en í marslok 1977 þótt játningar hans um að hafa átt þátt í hvarfi Guðmundar hafi legið fyrir í byrjun árs 1976 og komið fram við yfirheyrslur 4. og 6. janúar.

Nú er hins vegar komið í ljós að 11. janúar 1976, nokkrum dögum eftir játningarnar, hafi Sævar borið í þinghaldi að hann hefði verið þvingaður til þeirra játninga.

Þetta kemur fram í bréfi frá stjórnanda rannsóknarinnar á hvarfi Geirfinns og Guðmundar, **Erni Höskuldssyni** þáverandi dómarafulltrúa við Sakadóm Reykjavíkur, til **Gunnlaugs Briem** sakadómara sem dagsett er 22. ágúst 1977 og lagt fram í Sakadómi 13. september sama ár. Þá var rannsókn málsins lokið og það komið til meðferðar hjá Sakadómi.

Gunnlaugur óskaði eftir skýringum Arnar vegna ásakana Sævars um að harðræði hafi verið beitt við rannsóknina. Í svari Arnar, sem **MORGUNPÓSTURINN** hefur undir höndum, kemur glöggt í ljós að hann hundsaði algjörlega yfirlýsingar Sævars um að játningar hans hefðu verið þvingaðar fram.

„Sævar Marinó reyndi í þinghaldi hinn 11. janúar að bera fyrir sig að hann hefði verið þvingaður til þess að játa á sig sakir í „Guðmundarmálinu“. Ég tók ekkert mark á framburði hans þar sem ég vissi betur, en ég var viðstaddur þegar hann skýrði fyrst frá og svo var einnig hans réttargæslumaður **Jón Oddsson** hrl. og á honum að vera manna best kunnugt um að framburður Sævars var rangur.“

Þessar upplýsingar þykja styrkja kröfu Sævars um endurupptöku málsins verulega, að mati ýmissa lögmanna. Svo virðist sem þetta bréf hafi ekki komið fyrir sjónir hæstaréttardómaranna, sem kváðu upp endanlegan úrskurð sinn í febrúar 1980, eða að þeir hafa litið framhjá efni þess. Í dómnum er því nefnilega haldið fram, ranglega, að hann hafi ekki dregið játningar sínar til baka fyrr en í mars 1977. Það vekur upp þá áleitnu spurningu hvort dómur Hæstaréttar sé byggður á röngum grunni þar sem játningarnar voru lykilatriði í sakfellingunni.

Örn sagði í samtali við *Morgunblaðið* í síðustu viku að hann myndi ekki til þess að hann hefði skrifað þetta bréf, en nú hefur annað komið í ljós.

Þetta er aðeins eitt af fjölmörgum atriðum sem Sævar bendir á í skýrslu, sem fylgdi kröfu hans um að Geirfinns- og Guðmundarmálin yrðu aftur tekin fyrir hjá Hæstarétti, sem hann telur sýna fram á hve gölluð rannsóknin og dómsmeðferðin var.

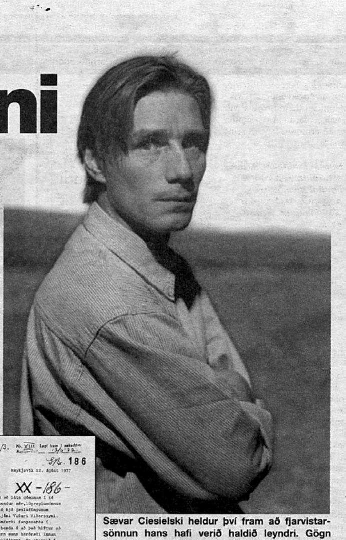

Sævar Ciesielski heldur því fram að fjarvistarsönnun hans hafi verið haldið leyndri. Gögn málsins sýna að ekki var gengið eftir að kanna hana.

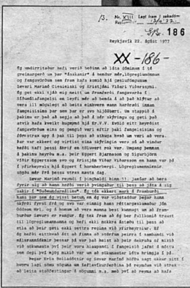

13. Nr. XIII Lagt fram í sakadómi Reykjavíkur 13/9'77.
Gb. 186
Reykjavík 22. ágúst 1977
XX -186-

Ég undirritaður hefi verið beðinn að láta dóminum í té greinargerð um þær "ásakanir" á hendur mér, lögreglumönnum og fangavörðum sem fram hafa komið hjá gæsluföngunum Sævari Marinó Ciesielski og Kristjáni Viðari Viðarssyni. Ég get ekki tjáð mig neitt um framferði fangavarða í Síðumúlafangelsi en leyfi mér að benda á að það hlýtur að vera ill mögulegt að beita einhvern mann harðræði innan fangelsisins þar sem þar er svo hljóðbært. Um stappið á þakinu er það að segja að það á sér skýringu og geti það atvik hafa kveikt hugmynd hjá Kr.V.V. Kvöld eitt heyrðist fangavörðum eins og gengið væri eftir þaki fangelsisins og fóru strax upp á þak til þess að athuga hvað um væri að vera. Þar var ekkert og virtist eina skýringin vera sú að vindur hefði haft þessi áhrif en töluvert rok var. Umgang þennan á þakinu heyrðu m.a. þeir Eggert Bjarnason og Sigurbjörn Víðir Eggertsson svo og Kristján Viðar Viðarsson en hann var þá í yfirheyrslu hjá Eggert í hornherbergi. Lögreglumennirnir sögðu mér frá þessu strax næsta dag.

Sævar Marinó reyndi í þinghaldi hinn 11. janúar að bera fyrir sig að hann hefði verið þvingaður til þess að játa á sig sakir í "Guðmundarmálinu". Ég tók ekkert mark á framburði hans þar sem ég vissi betur, en ég var viðstaddur þegar hann skýrði fyrst frá og svo var einnig hans réttargæslumaður Jón Oddsson hrl. og á honum að vera manna best kunnugt um að framburður Sævars er rangur. Ég tek fram að ég ber fullkomið traust til lögreglumannanna og hefi ekki nokkra ástæðu til þess að ætla að þeir gæti ekki settra reglna við yfirheyrslur. Ef ég hefði eitthvað átt að finna að störfum þeirra í sambandi við málsrannsóknir þessar þá var það helst að þeir dekruðu of mikið við sökunauta því þeir voru hlaupandi í fangelsið jafnt á nóttu sem degi því mjög mikið var um að sökunautar létu hringja í þá.

Þegar Erla Bolladóttir og Sævar Marinó höfðu sagt okkur sitt í hvoru lagi sömu söguna um Keflavíkurferðina þá reyndum við strax að leita staðfestingar á sögunni m.a. með því að reyna að hafa

Bréf Arnar Höskuldarsonar þar sem hann segir: „Sævar Marinó reyndi í þinghaldi 11. janúar að bera fyrir sig að hann hefði verið þvingaður til þess að játa á sig sakir í „Guðmundarmálinu.“ Ég tók ekkert mark á framburði hans þar sem ég vissi betur...“

Fjarvistarsönnun stungið undir stól

Eitt af því sem Sævar heldur fram í skýrslu sinni er að fjarvistarsönnun hans kvöldið sem Guðmundur hvarf hafi verið stungið undir stól. Þegar gögn málsins eru skoðuð kemur að minnsta kosti fram að ekki var gengið eftir að hún yrði rannsökuð.

Sævar hélt því fram að hann hefði ekki komið á Hamarsbrautina, þar sem Guðmundur á að hafa verið myrtur, fyrr en daginn eftir að hann hvarf, þvert ofan í það sem Erla hélt fram. Það merkilega er að Erla hafði staðhæft við yfirheyrslu, nokkru eftir hvarf Guðmundar og löngu áður en farið var að rannsaka það sem sakamál, að hún hefði ekki séð Sævar um nokkra hríð fyrr en 27. janúar 1974, daginn eftir hvarfið.

Eftir að farið var að kanna þetta mál í apríl 1977 staðfesti Erla þessa frásögn. Þá fór **Gísli Guðmundsson**, rannsóknarlögreglumaður, á fund sakadómaranna **Gunnlaugs Briem** og **Haraldar Henryssonar** og skýrði þeim frá þessari nýju vitneskju. „Ég innti dómarana eftir því hvort þeir óskuðu eftir að ég gerði eitthvað meira í málinu en þeir töldu ekki þörf á því að svo stöddu.“ Þar með var ekkert meira gert í því að kanna þessa fjarvistarsönnun.

Það sem hlýtur þó að teljast alvarlegast við þessa mögulegu fjarvistarsönnun er að vitnisburður Erlu lá fyrir í lögregluskýrslu vegna rannsóknar á meintu fíkniefnamisferli hennar og Sævars löngu áður en hvarf Guðmundar varð að sakamáli. Þá var hún spurð um vitneskju sína um utanferðir Sævars og svaraði því þannig:

„Ég veit að hann hefur ekkert farið síðan sunnudaginn 27. janúar en þá kom hann til mín fyrst eftir langan tíma.“

Þegar dómur var kveðinn upp var frásögn Erlu lögð til grundvallar þannig að þessi mögulega fjarvistarsönnun var hundsuð með öllu.

Ný gögn fundust á Þjóðskjalasafninu í vor

Erla Bolladóttir var fyrst yfirheyrð vegna hvarfs Guðmundar 20. desember 1975, tæpum tveimur árum eftir hvarf hans. Rannsóknarlögreglunni hafði borist til eyrna að Sævar gæti hugsanlega verið viðriðinn hvarfið. Aldrei hefur verið upplýst hvaðan þær upplýsingar komu. Sævar, eins og Erla, sat þá í varðhaldi vegna póstsvika en **Kristján Viðar Viðarsson** og **Tryggvi Rúnar Leifsson** voru handteknir vegna málsins.

Erla sagðist hafa orðið vitni að því að þremenningarnir hefðu verið að burðast með lík í laki á heimili sínu og Sævars, að Hamarsbraut 11 í Hafnarfirði, aðfaranótt 27. janúar 1974, sömu nótt og Guðmundur hvarf. Hún sagðist hafa komið þeim að óvörum eftir að hafa verið á dansleik.

Þeir játuðu að hafa orðið Guðmundi að bana í átökum á Hamarsbrautinni og urðað líkið í Hafnarfjarðarhrauni með aðstoð **Alberts Klahn Skaftasonar**, sem viðurkenndi sína hlutdeild.

En játningarnar voru margar og misvísandi. Kristján Viðar tók til dæmis um tíma á sig allar sakir og sagðist hafa stungið Guðmund til bana. Reglulega drógu þeir framburð sinn til baka fyrir dómi og fullyrtu að þær hefðu verið þvingaðar fram með harðræði.

Í byrjun maí síðastliðins veitti Héraðsdómur Reykjavíkur Sævari fomrlegt leyfi til að kynna sér gögn í málunum sem geymd eru á Þjóðskjalasafninu. Þar fann hann meðal annars merkilegar skýrslur um rannsóknina á hvarfi Guðmundar þar sem fram koma verulegar efasemdir tveggja háttsettra manna sem tengdust rannsókninni, þeirra **Kristmundar Sigurðssonar**, yfirlögregluþjóns rannsóknarlögreglu, og **Ármanns Kristinssonar**, sakadómara, sem var einn þriggja sem kvað svo upp dóm yfir sakborningunum. Ítarlega var fjallað um þessar skýrslur í *Eintaki* 19. maí síðastliðinn en ástæða er til að rifja efni þeirra upp.

Yfirlögregluþjónn efast um sekt sakborninganna

Skýrsla Ármanns er dagsett og undirrituð 9. janúar 1977. Þar gagnrýnir hann lögreglurannsóknina á hvarfi Guðmundar Einarssonar harðlega eftir að hafa lesið yfir dómskjölin.

„Lögreglurannsókn máls þessa er í ýmsu vægast sagt afar sérstæð,“ segir orðrétt í skýrslu Ármanns. „Látið hefur verið undir höfuð leggjast að kanna veigamikil sönnunargögn. Mikilsverð vitni hafa ekki verið yfirheyrð.“

Hann gagnrýnir að ekki hafi verið rætt við aðra íbúa að Hamarsbraut 11 né það fólk sem Erla Bolladóttir var með um kvöldið og ók henni heim. Þá bendir hann á að ekki hafi verið kannað hvort hljóðbært hafi verið í húsinu. Efasemdir Ármanns um að Erla hafi ekki sagt rétt og satt frá kemur best fram þegar hann segir:

„… væri þó ef til vill ekki úr vegi að fá viðhlítandi svar við því, hvernig „mótanlegur“, „linur“, „blautur“ mannssaur kemst heill á húfi í gegnum tvennar brækur?“ Erla hafði staðhæft að hún hefði séð saurblett í lakinu sem þremenningarnir eiga að hafa vafið um lík Guðmundar og hún hafi fundið megna lykt, saurlykt. Ármann var greinilega ekki trúaður á þetta atriði.

Þá er athyglisvert að Ármann bendir á að hvergi hafi komið fram hvernig „mál þetta kemst á rekspöl“. Getum hefur verið leitt að því að Erla hafi viljað vera samvinnufús og segja það sem lögreglumennirnir vildu til að losna úr varðhaldinu vegna póstsvikanna, sem hún og Sævar voru sökuð um, vegna þess að þau höfðu eignast dóttur tveimur mánuðum fyrr.

Kristmundur gagnrýnir rannsókn málsins einnig á ýmsa lund og furðar sig á vinnubrögðunum. Hann tekur þó oftar sterkar til orða en Ármann í gagnrýni sinni. Hann staldrar sérstaklega við framburð Erlu um það sem á að hafa gerst á Hamarsbrautinni nóttina sem Guðmundur hvarf. Greinilegt er að hann tekur orð hennar ekki trúanleg. Hann undrast auk þess að ekki hafi fundist blóðblettir sem sýni óyggjandi að manndráp hafi verið framið, hvorki í bílum, sem rannsakaðir voru, né á Hamarsbrautinni.

Ekki er annað að skilja á orðum Kristmundar en hann hafi haft takmarkaða trú á játningum sakborninganna. „Hvað er það, eftir að fólk þetta er búið að skýra frá drápi Guðmundar að það skuli ekki vilja segja hvar líkamsleifar hans eru ef þær eru á annað borð til enn, sem þögnin bendir þó til?“

Þar sem játningarnar, sem fyrir lágu, voru jafn misvísandi og raun bar vitni og sakborningarnir breyttu framburði sínum hvað eftir annað og drógu játningar til baka jafnharðan, eyðir Kristmundur nokkru plássi í að velta fyrir sér hvernig dauða Guðmundar hefði getað borið að. Athyglisvert er að hann leggur fram nokkrar mögulegar skýringar en flestar eiga þær þó sammerkt að útiloka aðild einhvers þeirra þriggja, sem dæmdir voru fyrir morðið. Og ekki kemst hann að neinni niðurstöðu annarri líklegri. Undir lok skýrslu sinnar segir Kristmundur þó þetta:

„Margt hefur eflaust farið framhjá mér í málsskjölum þessum sem betur hefði mátt lesa og huga að en framanskráð verkar á huga minn. Við lestur málsins finnst mér ekki hafa verið staðið að yfirheyrslum eins og tilefni hafa gefist til og ekki sé fram komið, svo ljóst sé, hvort einn eða fleiri af kærðum hafi valdið dauða Guðmundar Einarsson.“

Svo mörg voru þau orð.

Styrmir Guðlaugsson

Styrmir Guðlaugsson, grein 7 af 7. Morgunpósturinn (HP) 12. desember 1994.

Umræðan um Guðmundar- og Geirfinnsmálin hefur blossað upp á þessu ári, ekki síst síðustu vikurnar. Fyrir liggur að sérstakur saksóknari verður skipaður til að fjalla um kröfu **Sævars M. Ciesielskis** um að málið verði endurupptekið fyrir Hæstarétti. Hvarf mannanna tveggja og rannsóknin sem fylgdi í kjölfarið skók íslenskt samfélag á áttunda áratugnum og svo virðist sem snarpir eftirskjálftar séu enn að gera vart við sig

Leirfinnur var huldumaðurinn kallaður sem Geirfinnur mælti sér mót við kvöldið sem hann hvarf. Þessi leirstytta var gerð eftir lýsingum vitna en maðurinn hefur aldrei fundist. Gagnrýni á rannsókn Geirfinnsmálsins og dómsniðurstöðuna byggir ekki síst á þeirri staðreynd.

Dularfyllsta sakamál aldarinnar

Barátta **Sævars Marinós Ciesielskis** fyrir því að fá æru sína hreinsaða af því að hafa átt þátt í hvarfi tveggja manna um miðjan áttunda áratuginn hefur staðið allt frá því að kveðinn var upp dómur í Sakadómi Reykjavíkur skömmu fyrir jólin 1977. Á Litla-Hrauni, þar sem Sævar og fleiri sakborningar tóku út sinn dóm, sökkti hann sér ofan í málsskjölin og reyndi að sjá út leiðir til að fá dómstóla til að taka málin til umfjöllunar á nýjan leik. Nú, um það bil tuttugu árum eftir mannshvörfin og tíu árum eftir að Sævar fékk aftur frelsi, virðist barátta hans vera að skila einhverjum árangri.

Sævar fékk því framgengt snemma í haust að sérstakur saksóknari verði skipaður til að fjalla um beiðni hans um endurupptöku málsins. Í framhaldi af því skilaði hann dómsmálaráðherra ítarlegri greinargerð þar sem hann gagnrýnir rannsókn mannshvarfanna lið fyrir lið og reynir að sýna fram á þá fullyrðingu sína að saklaust fólk hafi verið dæmt fyrir manndráp — réttarmorð hafi verið framið. Í framhaldi af því hafa fjölmiðlar sýnt máli hans áhuga, en höfðu flestir þagað þunnu hljóði allt frá því Hæstiréttur kvað upp sinn dóm skömmu fyrir jólin 1980. Það er því ljóst að náið verður fylgst með því hvort krafa Sævars verði tekin til réttlátrar og rækilegrar skoðunar.

Almenningur sýnir baráttu Sævars einnig vaxandi áhuga, en margir af yngri kynslóðinni muna ekki þennan tíma og farið er að fenna yfir margt því sem þeir eldri upplifðu. Það er því ástæða til að rifja upp þessi mál, sem skóku íslenskt samfélag um og upp úr miðjum áttunda áratugnum og kölluð voru Guðmundar- og Geirfinnsmálin.

Ungmenni sökuð um tvöfalt manndráp

Aðfaranótt 27. janúar 1974 hvarf ungur piltur, **Guðmundur Einarsson**, sporlaust eftir að hafa verið að skemmta sér í Hafnarfirði og kom upp sá kvittur að honum hefði verið komið fyrir. Lengi vel var þó unnið út frá þeirri kenningu að Guðmundur hefði orðið úti.

Í desember sama ár komst svo upp um póstsvik Sævars og **Erlu Bolladóttur**, sambýlisfólks sem hafði vafasamt orð á sér, og voru þau sett í varðhald vegna þess. Undir jól greindi Erla lögreglunni frá grunsamlegum pokaburði á heimili sínu um miðja nótt sem tengt var hvarfi Guðmundar. Sævar tók undir framburð Erlu að einhverju leyti og í framhaldinu voru **Kristján Viðar Viðarsson**, **Tryggvi Rúnar Leifsson** og **Albert Klahn Skaftason** hnepptir í gæsluvarðhald vegna málsins.

Erla Bolladóttir var helsta vitni ákæruvaldsins og framburður hennar var lagður til grundvallar þegar játningar annarra sakborninga voru metnar af dómstólum. Hún var dæmd til þriggja ára fangelsisvistar, einkum fyrir meinsæri, en hún var sögð hafa bendlað saklausa menn við hvarf Geirfinns sem sátu í varðhaldi mánuðum saman.

Í byrjun nýs árs, 1976, voru játningar þeirra allra taldar liggja fyrir um að Guðmundur hafi látist í átökum í íbúð Erlu í Hafnarfirði. Nokkrum dögum síðar, 11. janúar, lýsti Sævar hins vegar yfir fyrir dómi að framburður hans hafi verið rangur og játning hans verið þvinguð fram með harðræði. Þótt gögn sýni þetta var afturköllun Sævars á játningunni ekki færð til bókar, þar sem rannsóknardómarinn taldi sig vita betur, sem braut í bága við lög.

Seinna í mánuðinum var farið að rannsaka hvort þessi hópur ætti þátt í dularfullu hvarfi **Geirfinns Einarssonar** 19. nóvember 1974. Þau bentu á fjóra þekkta menn sem flestir tengdust skemmtistaðnum Klúbbnum, þá **Sigurbjörn Eiríksson**, **Magnús Leópoldsson**, **Valdimar Olsen** og **Einar Bollason**, hálfbróður Erlu, og voru þeir settir í varðhald í Síðumúlafangelsinu með hinum.

Næstu mánuði var framburður ungmennanna mjög á reiki og játningar gerðar út og suður og þær dregnar til baka nánast jafnóðum. Frá því í árslok 1975 til vors 1976 var einkum byggt á vitnisburði Erlu en hún gekk þá laus og bar vitni í báðum málum. En í maí játaði hún á sig að hafa ein banað Geirfinni þannig að rannsóknin fór upp í loft enn og aftur. Kristján sagðist hins vegar hafa banað Guðmundi. Rannsóknarmönnum var vísað á ýmsa staði þar sem líkin höfðu átt að vera grafin og sífellt komu nýjar sögur frá sakborningunum. Hvorki gekk né rak að finna áþreifanleg sönnunargögn sem studdu einhverjar sagnanna.

Lögreglumaður á eftirlaunum átti að bjarga rannsókninni

Um vorið var Klúbbsmönnunum sleppt úr haldi, enda sýnt að þeir hefðu ekki átt neinn þátt í hvarfi Geirfinns. Það hafði þótt styrkja framburð ungmennanna að þeir voru grunaðir um aðild að stórum smyglhring sem Geirfinnur á að hafa tengst. Skaðabótamál spunnust út af gæsluvarðhaldsvist þeirra og voru fjórmenningunum dæmdar í kringum 200 þúsund krónur hverjum og einum í bætur auk vaxta. Það styrkti grun manna á að þessi hópur væri viðriðinn málið að leirstytta sem gerð var eftir lýsingum vitna þótti líkjast Magnúsi verulega. Huldumaðurinn, sem styttan átti að líkjast, gekk undir nafninu Leirfinnur. Viðkomandi hringdi í Geirfinn úr Hafnarbúðinni kvöldið sem hann hvarf og mælti sér mót við hann. Aldrei hefur verið upplýst hver þessi maður var.

Sævar staðhæfði í viðtali við *Eintak* fyrr á þessu ári að það hafi verið að undirlagi rannsóknarmannanna að Klúbbsmennirnir voru bendlaðir við málið. Hvað sem um það má segja þóttu þessi mistök rannsóknarmannanna stórfelld og ófyrirgefanleg sem varð til þess að þrýstingur á þá jókst til muna. Nú þurftu þeir að bæta fyrir mistökin með því að sýna skjótan árangur. Ásakanir á hendur Framsóknarflokknum um fjármálaleg tengsl við Klúbbinn, á sama tíma og eigandinn sat í gæsluvarðhaldi grunaður um morð, varð til þess að allt þjóðfélagið var í uppnámi. Skipulag löggreglu- og dómsmála var þá með öðrum hætti en nú þannig að dómstólar höfðu puttana í rannsókninni sem leiddi til þess að sífellt voru á kreiki sögur um að verið væri að halda einhverju leyndu. Svo rammt kvað að þessu að þess var krafist að **Ólafur Jóhannesson**, þáverandi dómsmálaráðherra, viki úr embætti.

Það var við þessar aðstæður, í ágúst 1976, sem þýskur rannsóknarforingi á eftirlaunum, **Karl Schütz**, var fenginn hingað til lands til að stjórna rannsókninni. Hans hlutverk var ekki síst það að koma málinu heim og saman, reyna að sjá í gegnum misvísandi framburð og játningar í allar áttir. Eftir að Schütz tók við stjórnvölinum var **Guðjón Skarphéðinsson** handtekinn vegna Geirfinnsmálsins og játaði hann aðild sína að hvarfi hans. Í janúar 1977 lauk svo rannsókn undir stjórn Þjóðverjans eftir sviðsetningu atburða við Dráttarbrautina í Keflavík, þar sem rannsóknarmennirnir töldu að Geirfinni hafi verið ráðinn bani.

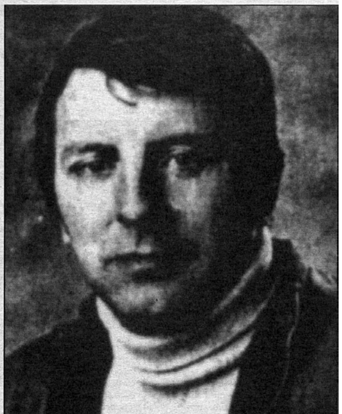

Geirfinnur Einarsson var búsettur í Keflavík og hvarf frá heimili sínu að kvöldi 19. nóvember 1974 og síðan hefur ekkert til hans spurst. Sævar, Kristján Viðar og Guðjón Skarphéðinsson voru dæmdir fyrir að hafa orðið honum að bana.

Í mars nefndi Sævar nýtt vitni til sögunnar í Guðmundarmálinu en tók framburð sinn aftur í heild fyrir dómi undir lok mánaðarins, enda hélt hann því fram að játningarnar hefðu verið knúðar fram með harðræði. Það sama gerðu Tryggvi og Kristján. Erla gekkst ekki heldur við fyrri framburði sínum og sagðist ekkert vita um afdrif Geirfinns og Guðmundar. Guðjón einn dró ekki sinn framburð til baka.

Undirréttur dæmir Sævar og Kristján í lífstíðarfangelsi

Eftir að rannsókninni á hvarfi Geirfinns og Guðmundar lauk lágu fyrir játningar sem voru misvísandi og í flestum tilvikum búið að draga til baka. Sögurnar voru margar og lágu í ótal áttir. Rannsóknarmenninrnir töldu sig hins vegar sjá þráð í gegnum þær allar sem sýndu fram á sekt. Engin áþreifanleg sönnunargögn lágu fyrir til að styðja þá niðurstöðu, hvorki lík, morðvopn né annað. Blóðblettir höfðu fundist á nokkrum stöðum sem gátu hugsanlega verið úr Guðmundi án þess

Styrmir, grein 7 af 7, framhald.

að nokkuð hafi verið hægt að fullyrða um það. Hlutverk dómstóla var því að leggja mat á gildi játninganna og þann þráð sem rannsóknarmennirnir töldu að tengdu þær.

Dæmt var í Geirfinns- og Guðmundarmálunum í Sakadómi Reykjavíkur 19. desember 1977 og voru þá kveðnir upp þyngstu dómar aldarinnar. Niðurstaða dómaranna, **Ármanns Kristinssonar**, **Haraldar Henryssonar** og **Gunnlaugs Briem** dómsformanns, var sú að Sævar og Kristján Viðar skyldu sitja ævilangt í fangelsi, Tryggvi Rúnar í 16 ár, Guðjón Skarphéðinsson í 12 ár, Erla Bolladóttir í 3 ár og Albert Klahn í 15 mánuði.

Í febrúar 1980 kvað Hæstiréttur svo upp sinn dóm. Það kom í hlut hæstaréttardómaranna **Björns Sveinbjörnssonar**, **Ármanns Snævarr**, **Benedikts Sigurjónssonar**, **Loga Einarssonar** og **Þórs Vilhjálmssonar** að leggja mat á rannsóknarniðurstöðurnar.

Þeir milduðu dómana yfir Sævari og Kristjáni Viðari þannig að sá fyrrnefndi fékk 17 ára fangelsi en sá síðarnefndi 16 ára. Dómurinn yfir Tryggva Rúnari var styttur í 13 ár, Guðjóni í 10 ár og Alberti Klahn í 12 mánuði. Hann var hins vegar staðfestur yfir Erlu Bolladóttur.

Í forsendum dóms Hæstaréttar segir að ekki sé mark takandi á því að sakborningar hafi dregið framburð sinn til baka. Eins og fram kom í **MORGUNPÓSTINUM** síðastliðinn fimmtudag var það meðal annars á þeim forsendum að þær hafi ekki verið dregnar til baka fyrr en á árinu 1977. Samt lá fyrir bréf frá einum stjórnenda rannsóknarinnar, **Erni Höskuldssyni** dómarafulltrúa, að hann hefði ekki tekið mark á afturköllun Sævars á játningum sínum í þinghaldi 11. janúar 1976, fimm dögum eftir að þær lágu fyrir.

Sakborningar í Geirfinns- og Guðmundarmálunum voru á aldrinum sautján til nítján ára þegar Geirfinnur Einarsson og Guðmundur Einarsson hurfu sporlaust, ef undan er skilinn Guðjón Skarphéðinsson sem var rúmlega þrítugur.

Umdeild rannsókn á ásökunum um harðræði

Þann 11. október 1979 lauk rannsókn á meintu harðræði sem Sævar taldi sig hafa verið beittan í Síðumúlafangelsinu við rannsóknina. **Þórir Oddsson**, vararannsóknarlögreglustjóri, var fenginn til að annast rannsóknina og var þá jafnframt skipaður rannsóknarlögreglustjóri ríkisins um tíma í stað **Hallvarðs Einvarðssonar**. Hallvarður var einn af stjórnendum rannsóknarinnar á mannshvörfunum en þá var hann vararíkissaksóknari.

Þá og síðar hefur mjög verið gagnrýnt að Þórir hafi verið fenginn til að rannsaka ávirðingar sem bornar voru á raunverulegan yfirmann hans og jafnframt undirmenn í rannsóknarlögregluliðinu. Rökin fyrir því að Þórir var talinn hæfur til að takast á hendur þessa rannsókn voru þau að hann hafði dvalist erlendis og ekki komið nálægt rannsókn mannshvarfanna. Horft var framhjá tengslum hans við þá sem lágu undir sök Sævars.

Það kom svo í hlut Hæstaréttar að meta rannsókn Þóris, sem var án raunverulegrar niðurstöðu. Enginn var sakfelldur en í dómi Hæstaréttar var einn af yfirmönnum Síðumúlafangelsisins, **Gunnar Guðmundsson** yfirfangavörður, ávíttur fyrir að hafa lostið Sævar kinnhesti. Þá er talað um í dómnum að ekki hafi alltaf verið beitt réttum rannsóknaraðferðum og sérstaklega tilgreint að stundum hafi yfirheyrslur staðið lengur en lögboðið sex tíma hámark. Þá hafi verjendur ekki verið tiltækir í öllum tilvikum sem rétt hefði verið að þeir væru viðstaddir.

Við rannsóknina báru nokkrir fangaverðir vitni og upplýstu um nokkur atriði sem Hæstiréttur tók ekki til greina. **Kjartan Kjartansson** lýsti atviki þar sem Sævar hafði verið „svínbeygður" við yfirheyrslu, eins og hann orðaði það. **Jóna Sigurjónsdóttir** greindi frá því að Gunnar hefði fyrirskipað að haldið skyldi vöku fyrir Sævari og Tryggva Rúnari strax eftir að hann ræddi við Örn Höskuldsson í síma. Þá hafi Sævar verið tuskaður til og ljós stöðugt látið loga í klefa hans og sakborningar hafi orðið fyrir margs konar annarri áreitni fangavarða. Einnig bar **Guðrún Óskarsdóttir** að hún hefði oftar en einu sinni heyrt pústra á meðan verið var að yfirheyra Sævar. Þessi framburður var ekki talinn marktækur. Þá báru fleiri en einn fangavörður að þeir hafi verið fengnir til að veiða upp úr föngunum það sem þeir gætu og skýra rannsóknarmönnunum eða Gunnari Guðmundssyni frá því hvers þeir yrðu vísari. Þetta var þeim óheimilt að gera.

Hlynur Þór Magnússon, fangavörður, var ekki kallaður til vitnis við harðræðisrannsóknina. Í viðtali við *Eintak* í apríl á þessu ári hafði hann ófagra sögu að segja. Þar lýsti hann því hvernig skipulega var reynt að brjóta sakborningana niður. „Rannsóknarmennirnir og fangaverðirnir trúðu því að það væri öllum fyrir bestu að klára rannsóknina," sagði hann, „og hugsuðu sem svo að nauðsyn bryti lög, eins og stundum er sagt. Skipulega var reynt að brjóta sakborningana niður og nánast allt var talið réttlætanlegt til að leysa málið sem fyrst og þá var sama hvaða aðferðum var beitt til þess. Ég vil taka það fram að fangaverðir beittu ekki harðræði að eigin frumkvæði heldur kom það frá rannsóknarmönnunum. Fangaverðirnir voru hundarnir sem þeir siguðu."

Hlynur tiltók dæmi máli sínu til stuðnings. Sævar hafi verið hræddur með því að fangaverðir gerðu sig líklega til að drekkja honum í þvottavaski með því að kaffæra hann. Þannig hafi verið spilað á vatnshræðslu hans. Einnig hafi verið logið að sakborningunum í því skyni að brjóta þá niður og fá þá til að játa. Þeim hafi verið gefnir gríðarlegir skammtar af lyfjum til að slæva dómgreindina og háreysti höfð uppi til að halda vöku fyrir þeim. Þessi framburður Hlyns mun að öllum líkindum styrkja kröfu Sævars um endurupptöku málsins því hann telst til nýrra gagna.

Efasemdir um niðurstöðu dómstólanna

Fjölmiðlar voru undirlagðir umfjöllun um rannsóknina á hvarfi Guðmundar og Geirfinns árum saman. Þar bar flest að sama brunni - - búið var að fella dóm yfir sakborningunum fyrirfram. Í leiðara *Morgunblaðsins* skömmu fyrir uppkvaðningu dóms í Sakadómi Reykjavíkur í desember 1977 var til dæmis krafist lífstíðarfangelsis. Og ritstjórunum varð að ósk sinni.

Frá þeim tíma hafa verið ritaðar tvær bækur um Guðmundar- og Geirfinnsmálin. Gamall kennari Sævars, **Stefán Unnsteinsson**, sendi frá sér bókina Stattu þig drengur!, árið 1980, og gagnrýndi rannsóknina á ýmsa lund. Það gerði einnig **Þorsteinn Antonsson** í sinni bók, Áminntur um sannsögli, sem út kom fyrir þremur árum eftir langan undirbúning og mikla yfirlegu. Þá hefur **Viðar Víkingsson**, kvikmyndagerðarmaður, lagt drög að kvikmyndahandriti um þessi mál. Hann komst að svipaðri niðurstöðu og Stefán og Þorsteinn eftir að hafa sökkt sér ofan í málsgögnin.

Eitt merkilegasta innleggið í þessa umræðu er þó ítarleg grein sem birtist í *Mannlífi* árið 1987 eftir **William O'Connor**, Íra sem búsettur hafði verið hér frá árinu 1973. Hann hafði fylgst með málinu frá upphafi og lagt margra ára vinnu í að kynna sér málsgögnin, auk þess sem hann ræddi við sakborninga, lögmenn, vitni og marga fleiri sem nálægt málinu komu. Hans niðurstaða var sú sama og hinna, að saklaust fólk hafi verið dæmt.

O'Connor staldraði sérstaklega við hinn dularfulla mann, sem Geirfinnur hafði mælt sér mót við kvöldið sem hann hvarf, Leirfinn. O'Connor er sannfærður um að Leirfinnur sé týndi hlekkurinn í Geirfinnsmálinu og segir orðrétt:

„Allar líkur benda til þess að hann eigi aðild að hvarfi Geirfinns Einarssonar. Niðurstaðan var hins vegar sú að hipparnir voru dæmdir fyrir morð en þessi maður leikur lausum hala og er eilíf ráðgáta: Þrír menn voru ákærðir fyrir morð án þess að vitað sé til að þeir hafi haft nokkurt samband við hið meinta fórnarlamb sem hins vegar er vitað að átti stefnumót við einhvern annan raunverulega á sömu stundu og þeir áttu að hafa drepið hann. Þetta óvenjulega ósamræmi ætti að vera flestum næg ástæða til að staldra við. Dæmin um ósamrýmanleg efnisatriði í Geirfinnsmálinu eru þó mun fleiri."

Í mars síðastliðnum hófst svo umfjöllun í vikublaðinu *Eintaki* um Guðmundar- og Geirfinnsmálin sem stóð fram á sumar. Þar lýstu fjölmargir efasemdum sínum um sekt sakborninganna. Og þjóðin virðist líka efast. Bent var á að sá möguleiki að réttarmorð hafi verið framið sé eins og opin und í þjóðarsálinni og þess vegna verði að kanna eins ítarlega og hægt er hvort sú hafi verið raunin eða ekki. Það sjónarmið er einnig áberandi að burtséð frá sekt og sýknu hafi meðferð Guðmundar- og Geirfinnsmálanna hjá lögreglu og dómstólum verið með þeim endemum að óhjákvæmilegt sé annað en að fara rækilega ofan í saumana á því.

Eftir að Sævar skilaði dómsmálaráðherra ítarlegri skýrslu fyrir nokkrum vikum fór umræðan af stað aftur og heldur væntanlega áfram þar til þjóðin hefur annað hvort verið sannfærð um sekt sakborninganna eða þeir sýknaðir.

Styrmir Guðlaugsson

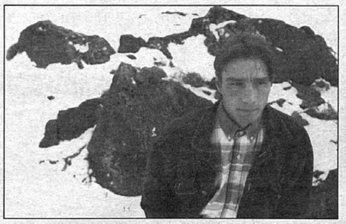

Sævar Marinó Ciesielski var dæmdur í lífstíðarfangelsi í Sakadómi Reykjavíkur skömmu fyrir jól 1977 en Hæstiréttur mildaði refsinguna í sautján ár rúmum tveimur árum síðar.

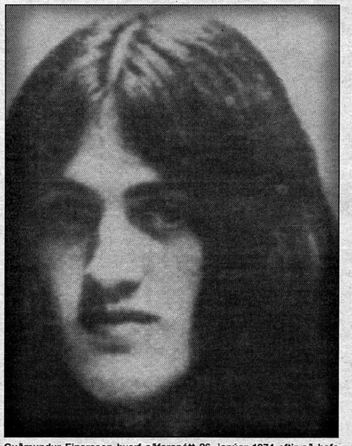

Guðmundur Einarsson hvarf aðfaranótt 26. janúar 1974 eftir að hafa verið að skemmta sér í Hafnarfirði. Lík hans hefur aldrei fundist en Sævar M. Ciesielski, Kristján Viðar Viðarsson og Tryggvi Rúnar Leifsson voru sakfelldir fyrir að hafa verið valdir að dauða hans í átökum um nóttina. Albert Klahn Skaftason hlaut einnig dóm fyrir að hafa aðstoðað þá við líkflutningana.

Kristján Viðar Viðarsson var úrskurðaður í lífstíðarfangelsi í undirrétti eins og Sævar en niðurstaða Hæstaréttar var sú að hann skyldi sitja inni í sextán ár.

Sérstakur saksóknari, sem skipaður verður til að fjalla um kröfu Sævars M. Ciesielskis, kemur til með að standa frammi fyrir ótal álitamálum

Sek eða saklaus?

Fjölmörg atriði hljóta að koma til skoðunar hjá sérstökum saksóknara, sem skipaður verður til að fjalla um kröfu Sævars M. Ciesielskis um að Guðmundar- og Geirfinnsmálin verði endurupptekin. Saksóknarinn mun síðan skila Hæstarétti greinargerð ásamt tillögum um hvað gera skuli, eins og lög gera ráð fyrir. Spurningin um sekt og sakleysi er þó ekki það eina sem saksóknarinn þarf að taka afstöðu til. Hann þarf einnig að skera úr um hvort rannsóknin og málsmeðferðin sjálf hafi verið með eðlilegum hætti og innan ramma laganna. Hér á eftir eru rakin nokkur álitamál sem hann mun standa frammi fyrir. Þau eru þó margfalt fleiri.

Engin áþreifanleg sönnunargögn studdu játningar sakborninganna. Hvorki fundust lík, morðvopn né annað það sem gæti tengt þá hvarfi Guðmundar og Geirfinns. Niðurstaða Sakadóms og Hæstaréttar byggðust því nær alfarið á játningunum.

Leirfinnur gengur laus. Allar líkur benda til þess að maðurinn, sem Geirfinnur mælti sér mót við að kvöldi 19. nóvember 1974, eigi aðild að hvarfi hans. Ýmsar getgátur voru og eru uppi um hver þessi óþekkti maður á bak við leirstyttuna sé en ljóst er að hann er lykillinn að lausn málsins. Hvorki lýsing sjónarvotta á manninum né leirstyttan líktist neinum sakborninga.

Þrír menn voru ákærðir og dæmdir fyrir að hafa orðið Geirfinni að bana. Á sömu stundu og þeir áttu að hafa myrt Geirfinn átti hann stefnumót við „Leirfinn". Allt er hins vegar á huldu um samband Geirfinns og sakborninganna þannig að mótívið, eða morðástæðan, sem ákæruvaldið lagði upp með er reist á afar veikum grunni.

Aðrir sakborningar hafa ekki tekið þátt í baráttu Sævars, en þeir hafa hins vegar, allir nema einn, lýst yfir sakleysi sínu, bæði fyrir dómi og eins í bókum og fjölmiðlum.

Guðjón Skarphéðinsson, einn sakborninganna, hefur aldrei dregið jatningar sínar til baka. Þegar játningar Guðjóns eru skoðaðar bendir þó flest til þess að hann hafi ekki tekið mark á þeim sjálfur.

Rannsókn á meintu harðræði rannsóknarmanna og fangavarða í garð sakborninga var stjórnað af Þóri Oddssyni vararannsókarlögreglustjóra. Honum var því gert að rannsaka ávirðingar bornar á yfirmann sinn jafnt og undirmenn. Niðurstaðan var sú að Sævar hefði einu sinni verið lostinn kinnhesti.

Fangavörður, sem ekki var látinn bera vitni við harðræðisrannsóknina, fullyrti síðar að sakborningar hafi verið pyntaðir til að játa á sig sakir. Framburður annarra fangavarða, sem báru vitni, var að engu hafður.

Talsmaður Amnesty International hefur lýst yfir að samtökin skærust í leikinn ef rannsóknin færi fram í dag með þeim hætti sem raun bar vitni. Einagrun í meira en tvö ár jaðrar við pyntingar að mati samtakanna og játningar gefnar við þær aðstæður marklitlar.

Í dómi Hæstaréttar er að finna þá röngu fullyrðingu, að játningar hafi ekki verið dregnar til baka fyrr en löngu eftir að þær voru gefnar. Málsgögn sýna að það er ekki rétt því Sævar dró játningu sína í Guðmundarmálinu til baka fimm dögum eftir að hann gaf hana. Rannsóknardómarinn, Örn Höskuldsson, taldi sig hins vegar ekki þurfa að taka mark á afturköllun játningarinnar þar sem hann taldi sig vita betur. Þess vegna færði hann framburð Sævars um það ekki til bókar, eins og honum var skylt. Þetta viðurkenndi hann síðar.

Sterkar vísbendingar, sem benda til þess að Sævar hafi haft fullgilda fjarvistarsönnun kvöldið sem Guðmundur hvarf, voru ekki rannsakaðar sérstaklega þrátt fyrir að þær væri að finna í gömlum lögregluskýrslum vegna annars sakamáls.

Þrýstingurinn á rannsóknarmennina var gríðarlegur. Stjórnmálamenn, fjölmiðlar og almenningur kröfðust sakfellingar. Umfjöllun fjölmiðla var þeim hætti að þeir voru búnir að sakfella sakborningana fyrirfram. Þegar í ljós koma að fjórir menn höfðu setið í gæsluvarðhaldi mánuðum saman án þess og sleppt svo og greiddar skaðabætur jókst þrýstingurinn til muna á að málið yrði leyst.

Yfirlögregluþjónn og sakadómari skrifuðu hvor um sig skýrslur undir lok rannsóknarinnar þar sem þeir drógu stórlega í efa sekt sakborninga. Þessar skýrslur voru ekki lagðar fram fyrir dómi en það er athyglisvert að sami sakadómari átti þátt í að kveða upp lífstíðardóm yfir tveimur sakborninganna. Þessar skýrslur voru aldrei lagðar fyrir dómstóla en fundust á Þjóðskjalasafninu fyrr á þessu ári.

Fjöldi gagna er horfinn úr gögnum málsins. Af númerakerfinu má ráða að tugir blaðsíðna voru teknar úr möppunum áður en ákæruvaldið lagði málin fyrir dómstóla. Allt er á huldu hvað í þeim gögnum er að finna.

Halda mætti lengi áfram en hér verður látið staðar numið.

-SG

Jón Daníelsson, grein 1 af 9. Helgarpósturinn (HP) 7. maí 1997.

Ragnar Hall sagði Hæstarétti ósatt

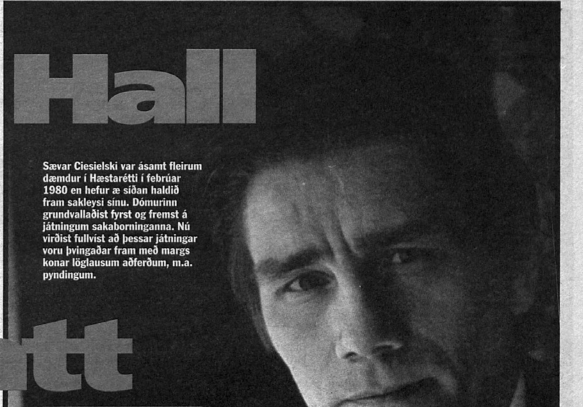

Sævar Ciesielski var ásamt fleirum dæmdur í Hæstarétti í febrúar 1980 en hefur æ síðan haldið fram sakleysi sínu. Dómurinn grundvallaðist fyrst og fremst á játningum sakaborninganna. Nú virðist fullvíst að þessar játningar voru þvingaðar fram með margs konar löglausum aðferðum, m.a. pyndingum.

Settur saksóknari í endurupptökumáli Sævars Ciesielski taldi í fyrra nægjanlegt að skrifa þriggja blaðsíðna greinargerð þar sem hann lagði til að Hæstiréttur hafnaði beiðni Sævars. Tvö atriði sem hann nefnir máli sínu til stuðnings eru beinlínis ósönn.

Sævar Ciesielski notar stór orð um þá meðferð sem hann hefur mátt þola af íslenska réttarkerfinu. Ef dæma má eftir þeim upplýsingum sem fram hafa komið að undanförnu — og raunar einnig miklu fyrr — virðist Sævar reyndar hafa gott púður að baki þessum fallbyssuskotum sínum á íslenska réttarkerfið. Nýjasta dæmið um framkomu yfirvalda gagnvart honum hefur reyndar nokkra sérstöðu. Það er nefnilega hægt að sanna. Sönnunin liggur fyrir skjalfest og undirrituð af settum saksóknara í endurupptökumálinu sem nú verður senn til meðferðar hjá Hæstarétti. Þessi setti saksóknari sagði ósatt um tvö veigamikil atriði í skýrslu sem hann skilaði Hæstarétti fyrir einu og hálfu ári. Undir þessi ósannindi skrifaði **Ragnar Hall** nafnið sitt með eigin hendi.

Var Sævar úti í sveit?

Það sem hér er um að ræða er vitnisburður **Viggós Guðmundssonar** leigubílstjóra sem ók Sævari alloft um það leyti sem **Guðmundur Einarsson** hvarf. Meðal annars ók Viggó Sævari a.m.k. tvisvar austur í Gljúfurárholt í Ölfusi. Þessar ferðir voru farnar föstudaginn 25. janúar og mánudaginn 28. janúar 1974. Guðmundur Einarsson hvarf sporlaust af spjöldum sögunnar aðfaranótt 27. janúar þetta sama ár. Það er því augljóst að allar dagsetningar skipta verulegu máli.

Þann 25. janúar 1974 ók Viggó Guðmundsson sem sagt Sævari austur í Gljúfurárholt. Þar bjuggu þá kunningjar hans, sem raunar lágu undir grun um fíkniefnamisferli.

Viggó Guðmundsson gaf lögreglunni a.m.k. tvisvar skýrslu um ökuferðir sínar með Sævar og önnur samskipti við hann. Þessar skýrslur eru gerðar 22. og 28. febrúar 1974 eða rétt um mánuði eftir að þeir atburðir áttu sér stað sem fjallað er um í skýrslunum. Um fyrri ökuferðina austur að Gljúfurárholti er haft eftir Viggó í lögregluskýrslu:

„Þann 25. janúar kvaðst kærði hafa keyrt Sævar að Gljúfurárholti í Ölfusi. Sævar var einn, og hafði með sér mat, enda ætlaði hann að dvelja þarna."

Í hinn skýrslunni segir svo:

„Ég ók Sævari nokkuð oft fyrstu dagana eftir heimkomu hans, meðal annars í tvö skipti að Gljúfurárholti í Ölfusi, sem er skammt austan við Hveragerði, í fyrsta skipti með matvæli, sem hann var búinn að kaupa, en þá ætlaði hann að fara með áætlunarbifreið, en missti af þeirri ferð…"

Af frásögn Viggós er nokkuð ljóst að Sævar hefur ætlað að hafa einhverja viðdvöl í Gljúfurárholti þótt vitaskuld verði ekki fullyrt hversu lengi hann hefur haft í hyggju að vera þar og þaðan af síður hversu löng dvölin varð. Þó virðist óhætt að fullyrða að Sævar hafi a.m.k. ætlað að vera í sveitinni yfir nótt og e.t.v. hefur hann haft í hyggju að vera þar yfir alla helgina.

Ragnar breytti dagsetningu

Hvað sem um það má segja er óneitanlega kyndugt að Ragnar Hall skuli halda því fram í greinargerð sinni til Hæstaréttar að Viggó hafi ekið Sævari austur í Gljúfurárholt 24. janúar, sem sagt á fimmtudegi. Þessi fullyrðing hins setta saksóknara eykur á hinn bóginn líkurnar fyrir því að Sævar hafi verið kominn aftur í bæinn nægilega snemma til að geta verið viðriðinn manndráp í Hafnarfirði aðfaranótt sunnudagsins.

Auðvitað má hugsa sér að Ragnar Hall hafi einfaldlega misritað „24. janúar" í stað „25. janúar". En sé hér um misritun að ræða hefur settur saksóknari gerst sekur um ónákvæmni sem tæplega samrýmist því embætti sem hann er settur til að gegna. Slík ónákvæmni er ekki sérstaklega til þess fallin að auka trúverðugleika þeirrar niðurstöðu sem hann kemst að.

Hverjir bjuggu í Gljúfurárholti?

Í greinargerð sinni til Hæstaréttar segir Ragnar Hall orðrétt um þessi atriði:

„Í skjali M rekur bifreiðarstjórinn akstur sinn með dómfellda eftir heimkomu þeirra frá Kaupmannahöfn í janúar 1974. Er þar getið um ferðir að Gljúfurárholti í Ölfusi 24. janúar og 28. janúar 1974. Dómfelldi hafi verið einn í fyrri ferðinni og þá haft mat meðferðis, enda ætlað að dvelja þar. Ekkert kemur fram um það í þessum gögnum hverjir réðu húsum á þessum stað eða hvenær eða hvernig dómfelldi fór aftur frá Gljúfurárholti eftir dvölina."

Í þessari einu málsgrein er beinlínis rangt farið með tvö atriði. Dagsetningin er færð til og auk þess gengur Ragnar Hall út frá því að ekki sé vitað hverjir hafi ráðið húsum í Gljúfurárholti á þessum tíma. Um íbúana er þó getið í lögregluskýrslu sem dagsett er 29. janúar 1974. Af heimilisfólki í Gljúfurárholti eru fjögur nafngreind í skýrslunni; **Benóný Ægisson**, **Örn Ingólfsson**, **Gígja Geirsdóttir** og **Guðmundur Einarsson**.

Þegar Ragnar Hall fjallar um þetta notar hann að vísu orðalagið „í þessum gögnum" þannig að með hæfilegri hártogun er hægt að hugsa sér að hann eigi einungis við skýrslurnar sem teknar voru af Viggó Guðmundssyni. Það er vissulega einnig hægt að hugsa sér að Ragnari hafi ekki verið kunnugt um lögregluskýrsluna þar sem getið er um íbúa í Gljúfurárholti. En sé svo hefur settur saksóknari ekki lagt mikla vinnu í að kynna sér málið sem hann var settur til að fjalla um.

Varla orð um Geirfinn

Það er líka býsna athyglisvert að í þeirri stuttu greinargerð sem Ragnar Hall skilaði af sér eftir að hafa unnið að málinu um eins árs skeið víkur hann í raun varla orði að Geirfinnsmálinu. Af skýrslu Ragnars virðist helst mega draga þá ályktun að Sævar hafi einvörðungu farið fram á endurupptöku Guðmundarmálsins. Geirfinnur er einu sinni nefndur á nafn:

„Meðal þess sem dómfelldi **Sævar Marinó** var sakfelldur fyrir var stórfelld líkamsárás á **Guðmund Einarsson** aðfaranótt 27. janúar 1974, sem leiddi til dauða, og stórfelld líkamsárás á **Geirfinn Einarsson** aðfaranótt 20. nóvember 1974, sem leiddi til dauða. Voru líkamsárásir þessar í báðum tilvikum taldar varða við 218. og 215. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940."

Þetta er í eina skiptið á þeim fjórum síðum sem Ragnar Hall skilaði Hæstarétti sem hann nefnir Geirfinnsmálið. Það var þó á sínum tíma almennt álitið mun dularfyllra, einkum af þeim sökum að Geirfinnur átti stefnumót við einhvern eða einhverja ónefnda menn kvöldið sem hann hvarf og hafði á orði að kannski væri skynsamlegra að fara vopnaður.

Ragnar neitaði að svara spurningum blaðamanns HP um greinargerðina.

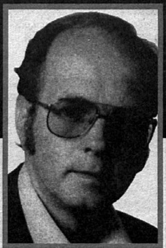

Ragnar Halldór Hall var settur ríkissaksóknari í endurupptökumálinu. Í greinargerð sem hann skilaði Hæstarétti eru tvö atriði beinlínis ósönn.

Og hvað um upplognar sakir?

Sævar Ciesielski fór ekki einungis fram á að verða hreinsaður af Guðmundar- og Geirfinnsmálum. Hann var á sínum tíma einnig sakfelldur fyrir að hafa logið sökum á fjórmenningana, sem svo hafa jafnan verið nefndir, þá **Einar Bollason**, **Magnús Leópoldsson**, **Sigurbjörn Einarsson** og **Valdimar Ólsen**. Allt frá því að Sævar losnaði úr einangrun hefur hann haldið því fram að þegar hann nefndi þessa menn í sambandi við Guðmund og Geirfinn hafi það verið að fyrirsögn rannsóknaraðila og eftir pyntingar. Í beiðni sinni um endurupptöku fer hann því einnig fram á að vera hreinsaður af því að hafa logið sökum á aðra.

Settur ríkissaksóknari, Ragnar Hall, virðist heldur ekki hafa lesið beiðni Sævars nógu vandlega til að taka eftir þessu. Í greinargerð sinni til Hæstaréttar tekur hann sér vald til að skýra til hvaða þátta málsins endurupptökubeiðnin nái:

„Beiðni dómfellda Sævars Marinós verður að skýra svo að hann geri kröfu um endurskoðun á sakfellingu að því er hann varðar vegna þessara tveggja þátta málsins, en að hann geri ekki athugasemdir við niðurstöðu umrædds dóms um önnur ákæruatriði sem þar voru dæmd."

Þessi tilvitnun í greinargerð Ragnars kemur í beinu framhaldi af hinni síðustu (um líkamsárásina 29. nóvember 1974) þannig að þegar hann talar um tvo þætti málsins liggur einna beinast við að álykta að hann eigi við tvær líkamsárásir, — á Guðmund og Geirfinn. Ragnar er hér m.ö.o. að halda því fram að Sævar fari ekki fram á að verða hreinsaður að upplognum sakargiftum.

Þessi túlkun Ragnars Hall kemur óneitanlega illa heim og saman við orð Sævars í endurupptökubeiðninni sem Ragnar fékk til meðferðar. Sævar lýsti pyndingum í Síðumúlafangelsi ítarlega og vék þar einnig að því hvernig hann var látinn bendla fjórmenningana við málið með sömu aðferðum og hann var látinn játa sakir á sjálfan sig. Í lok greinargerðar sinnar segist Sævar gera kröfu til að vera hreinsaður af „fyrrnefndum málum". Flestu fólki þætti að líkindum eðlilegast að skilja þau orð svo að Sævar eigi við öll þau mál sem hann rakti í skýrslu sinni, þar með taldar þær sakir sem hann var dæmdur fyrir að hafa borið á fjórmenningana.

„Þjónar réttvísinnar" í tugthúsið?

Sævar Ciesielski vill að þeir sem bera ábyrgð á hinni svonefndu „rannsókn" Guðmundar- og Geirfinnsmála verði látnir sæta ábyrgð. Þetta kom skýrt fram í máli hans á blaðamannafundi sem hann efndi til á föstudaginn. Þar kynnti Sævar einnig bók sem hann hefur nú gefið út um þessi mál.

Dómsmorð nefnist bókin og hefur að geyma megnið af þeim skjölum sem nú hafa verið lögð fyrir Hæstarétt vegna beiðni Sævars um endurupptökuna. Fyrirferðarmest er greinargerð **Ragnars Aðalsteinssonar** lögmanns, sem Hæstiréttur fól hlutverk réttargæslumanns Sævars í málinu. En í bókinni er einnig að finna skýrslu Sævars sjálfs þar sem hann rekur gang þessara mála eins þau bitnuðu á honum. Þá birtir Sævar ennfremur í bókinni álit **Ragnars Hall**, setts ríkissaksóknara í málinu. Ragnar lagði til fyrir einu og hálfu ári að Sævari yrði synjað um endurupptöku málsins og rúmaðist það álit hans ásamt rökstuðningi á fjórum blaðsíðum.

Látnir svara til saka

Sævar fór ekki dult með þá skoðun sína á blaðamannafundinum á föstudaginn að hann gerði kröfu til þess að þeir sem báru ábyrgð á pyndingum í Síðumúlafangelsinu og þvinguðu fram játningar á sínum tíma yrðu nú látnir svara til saka.

Það hefur reyndar margoft komið fram að þeir menn sem rannsökuðu Guðmundar- og Geirfinnsmál á sínum tíma hafi ekki fylgt reglum. Ragnar Aðalsteinsson fjallar ítarlega um þetta atriði í greinargerð sinni og niðurstaða hans er sú að lögum og reglum hafi einungis verið fylgt í undantekningartilvikum.

Í bók Sævars er raunar að finna fjöldann allan af nýjum upplýsingum auk þess sem nýju ljósi er varpað á upplýsingar sem lágu fyrir þegar dæmt var í málinu en virðast þá ekki hafa verið taldar skipta máli. Það er því vandséð að íslenska réttarkerfið komist hjá að taka þessi mál upp og rannsaka þau frá grunni.

Svo virðist nú sem þessi nærri aldarfjórðungsgömlu sakamál séu að snúast upp í andhverfu sína. Æ fleiri hafa að undanförnu sannfærst um að ekki sé líklegra að ætla að Sævar Ciesielski, og þau sem dæmd voru með honum, hafi framið þessi morð en hver annar. Ef einhver morð voru þá yfirleitt framin. Á hinn bóginn virðist varla fara á milli mála lengur að Guðmundar- og Geirfinnsmál séu sakamál í öðrum skilningi. Í þeim skilningi eru það „þjónar réttvísinnar" sem eru glæpamennirnir, þeir sem héldu fólki í einangrun árum saman og pynduðu það til sagna, — mennirnir sem skálduðu upp tvö morð og pynduðu nokkur ungmenni til að skrifa undir þessar skáldsögur.

Slíkt er auðvitað lögbrot — og var lögbrot þegar það gerðist. Verði þessir „þjónar réttvísinnar" fundnir sekir gæti svo farið að þeir þyrftu að flytja sig — ekki hinum megin við borðið — heldur hinum megin við rimlana.

Jón Daníelsson, grein 2 af 9. Helgarpósturinn (HP) 29. maí 1997.

Dómarar við Hæstarétt Íslands

Skildu ekki grundvöll sakamálaréttarfarsins

Segja má að ekki standi steinn yfir steini í íslenska réttarkerfinu eftir ítarlega rannsókn **Ragnars Aðalsteinssonar** á Guðmundar- og Geirfinnsmálum. Ekki einungis færir Ragnar fram fjöldann allan af nýjum gögnum og upplýsingum til stuðnings kröfu **Sævars Ciesielski** um endurupptöku málanna heldur er niðurstaða hans í sem stystu máli sú að dómarnir hafi aldrei byggst á neinu öðru en játningum sem fengnar voru fram með andlegum og líkamlegum pyndingum. Lögregla og saksóknari stungu undan sönnunargögnum sem hefðu getað sannað sakleysi og skráðu aðeins það sem hentaði við yfirheyrslur. Kórónan á þessu íslenska miðaldakerfi er svo Hæstiréttur Íslands sem misskildi grundvallarreglur sakamálaréttarfars.

Heimildamynd Sigursteins Mássonar hristi rækilega upp í mörgum Íslendingum. Margt af því sem fram kom í myndinni er einnig að finna í greinargerð Ragnars Aðalsteinssonar sem Sævar Ciesielski hefur nú gefið út á bók. Þar er þó margt ítarlegra og Ragnar hefur einnig fengið aðgang að fleiri gögnum en Sigursteinn.

Fjölmargar lagagreinar voru þverbrotnar hvað eftir annað á þeim rúmlega fjórum árum sem liðu frá því að Sævar Ciesielski var handtekinn þann 12. desember 1975 þar til Hæstiréttur kvað upp dóm sinn 22. febrúar 1980. Síðan hafa komið fram upplýsingar um pyndingar. Í greinargerð Ragnars koma fram nýjar upplýsingar sem benda til að lyfjagjöf hafi verið notuð markvisst til að fá sakborninga til að játa.

Nýir vitnisburðir

Sumt af þeim nýju gögnum sem Ragnar Aðalsteinsson hefur nú lagt fyrir Hæstarétt hefur vissulega verið kunnugt um nokkurn tíma. Þetta eru þó ný gögn í þeim skilningi að hér er um að ræða upplýsingar sem hafa komið fram eftir að Hæstiréttur kvað upp dóm í málinu 1980. Ragnar lagði fyrir Hæstarétt allnokkra nýja vitnisburði sem benda til sakleysis sakborninganna eða eru að minnsta kosti vísbending um að atburðir hafi ekki getað gerst með þeim hætti sem dómarnir gerðu ráð fyrir.

Nefna má vitnisburði hjónanna sem ráku Alþýðuhúsið í Hafnarfirði. Þar var **Guðmundur Einarsson** á dansleik kvöldið sem hann hvarf. Svo vildi til að þau bjuggu nánast í næsta húsi við Hamarsbraut 11 þar sem Guðmundur átti að hafa látið lífið.

Eftir dansleikinn í Alþýðuhúsinu fóru hjónin heim til sín. Þau fóru þó ekki strax að sofa heldur unnu fram eftir nóttu við uppgjör og bókhald. Þau eru þess bæði fullviss að engin umferð hafi verið við Hamarsbraut 11 og þau urðu heldur ekki vör við neinn hávaða sem þó hefði verið óhjákvæmilegur ef þangað hefði fólk komið á leið í partí.

Ekki Kristján Viðar

Ein af meginstoðum dómanna vegna Guðmundarmálsins var vitnisburður tveggja stúlkna sem sáu Guðmund Einarsson ásamt öðrum manni í Strandgötunni í Hafnarfirði eftir að dansleiknum lauk. Þær voru látnar bera kennsl á **Kristján Viðar Viðarsson** við sakbendingu. Að sögn **Gísla Guðmundssonar** rannsóknarlögreglumanns sem sá um sakbendinguna hafði hún litla þýðingu vegna þess að þegar hún fór fram höfðu þegar birst myndir af Kristjáni í blöðum.

Hitt skiptir þó meira máli að stúlkurnar voru leyndar því að Kristján Viðar var töluvert hærri en Guðmundur. Það var gert með því að láta hann standa í röð nemenda í lögregluskólanum sem allir voru um 1,90 á hæð. Þetta skiptir meginmáli. Stúlkurnar tvær voru þess nefnilega fullvissar allan tímann að maðurinn sem þær sáu með Guðmundi Einarssyni í Strandgötunni hefði verið lægri vexti en Guðmundur. Guðmundur var sjálfur um 1,80 á hæð. Vitnisburður **Elínborgar Rafnsdóttur** og **Sigríðar Magnúsdóttur** er þannig allt í einu orðinn nýtt gagn í málinu. Hann sannar nefnilega að það gat ekki hafa verið Kristján Viðar sem þær sáu með Guðmundi í Strandgötunni.

Líkamlegar pyndingar

Nýr vitnisburður **Hlyns Þórs Magnússonar**, sagnfræðings og kennara, sannar það sem vissulega hefur margoft komið fram áður, að sakborningar í Guðmundar- og Geirfinnsmálinu voru beittir bæði líkamlegum og andlegum pyndingum. Hlynur var fangavörður í Síðumúlafangelsi á þessum tíma. Hann nefnir einkum tvennt í þessu sambandi. **Skúli Steinsson** fangavörður kaffærði Sævar Ciesielski í vatni. Hlynur varð ekki vitni að þessu sjálfur en heyrði aðra fangaverði tala um það.

Vitnisburður Hlyns á í rauninni að nægja til að taka af öll tvímæli um að Sævar hafi í raun og veru verið látinn sæta þessari meðferð.

Járnaðir og „strekktir“

Það hlýtur að flokkast undir líkamlegar pyndingar að vera járnaður á höndum og fótum vikum saman. Sama er að segja um það þegar fangar í Síðumúlafangelsinu voru látnir liggja flatir á gólfinu og fótjárnin fest við rúmfót en handjárnin við borðfót. Bæði rúmflet og borð voru að sjálfsögðu vendilega fest í gólfið.

Síðumúlafangelsið var illræmt og þar voru stundaðar pyndingar á föngum. Nú er fangelsið horfið eins og reyndar svo mörg önnur sönnunargögn sem hefðu getað sýnt fram á sakleysi krakkanna sem voru dæmd í Guðmundar- og Geirfinnsmálum.

Það var bannað á þessum tíma að setja gæsluvarðhaldsfanga í fótajárn, því síður var heimilt að slíkt væri notað sem refsing eða til enn frekari niðurlægingar.

Í Síðumúlafangelsinu kallaðist það að menn væru strekktir, þegar þeir voru fastir í þessari stellingu. Af einhverjum ástæðum hefur hérlendis yfirleitt verið látið nægja að tala um „harðræði“. Pyndingar virðast aðeins eiga sér stað í útlöndum. Sá lesandi sem efast um að „strekking“ sé pyndingaraðferð gæti beðið maka sinn að binda sig á höndum og fótum, festa böndin við t.d. tvo miðstöðvarofna og skreppa svo í bíó.

Sálrænar pyndingar

Munurinn á milli líkamlegra og sálrænna pyndinga getur verið nokkuð óljós. Þannig má t.d. spyrja hvort það hafi haft fremur líkamleg eða sálræn áhrif á sakborninga að vera settir í reykingabann, fá ekki að hafa sæng, heldur verða að liggja undir grófu ullarteppi, og hafa ljós logandi í klefanum allan sólarhringinn. Öllum þessum aðferðum var beitt við sakborningana og raunar miklu fleirum. Nefna má að nú skýrir **Erla Bolladóttir** frá því að fangavörður hafi „þuklað“ sig að næturlagi inni í klefa sínum.

Framkoma lögreglumanna, dómara og fangavarða í garð sakborninganna var líka þess eðlis að tala má um sálrænar pyndingar. Svo virðist sem allir sem að málinu komu hafi frá upphafi verið sannfærðir um sekt fanganna. Af þeim gögnum sem nú liggja fyrir má kannski orða það svo að sakborningarnir hafi verið álitnir „almennt sekir“, ef ekki um þessi tilteknu manndráp þá um einhverja aðra glæpi. Fangaverðir og lögreglumenn virðast jafnvel hafa verið þeirrar skoðunar að sakborningarnir væru sekir strax með því einu að vera til.

Sönnunargögn látin hverfa

Húsrannsókn var gerð heima hjá Sævari eftir handtöku hans í desember 1975. Ekki er margt skráð um þá rannsókn. Lögregla tók þó í sína vörslu allmikið af skjölum sem hún hugðist rannsaka. Öll þau skjöl hurfu síðan og raunar er sömu sögu að segja um ýmsa hluti sem voru í eigu Sævars á þessum tíma. Virðist einna helst sem lögreglan hafi gert búslóð hans upptæka. Sævar hefur aldrei fengið neitt af þessu aftur, hvort sem því hefur verið hent eða einstakir lögreglumenn slegið eign sinni á einhverja eigulega muni.

Hvort eitthvað í skjölum Sævars kynni að hafa haft sönnunargildi í málunum er auðvitað ómögulegt að segja nú. En sé tekið tillit til framgöngu rannsóknaraðilanna í þessum málum að öðru leyti má segja að meiri líkur bendi til að þarna hafi verið að finna einhverjar upplýsingar sem gætu bent til sakleysis. Svo mikið virðist ljóst að þarna hafi ekki fundist upplýsingar sem bentu til sektar Sævars. Þá hefðu þessi gögn að líkindum ekki „týnst“.

Fjölda gagna var stungið undir stól. Nefna má fíkniefnarannsókn sem gerð var á því tímabili sem Guðmundur Einarsson hvarf. Hluti þess máls var gerður að umtalsefni í síðasta blaði. Þá má nefna svonefnda Keflavíkurrannsókn sem **Kristján Pétursson** og **Haukur Guðmundsson** áttu þátt í. Gögn þeirrar rannsóknar munu á sínum tíma hafa verið afhent embætti ríkissaksóknara en Ragnari Aðalsteinssyni hefur sem kunnugt er verið meinaður aðgangur að gögnum sem þar er að finna.

Ragnar Aðalsteinsson. Í greinargerð sinni gefur hann í skyn að dómarar Hæstaréttar 1980 hafi varla verið nógu vel að sér í undirstöðuatriðum lögfræðinnar til að sleppa í gegnum lagadeildina.

Fengu ekki að verja sig

Framkvæmd réttarhaldanna yfir sakborningum í Guðmundar- og Geirfinnsmálum virðist hafa verið með fádæmum. Í héraði var réttarhaldið lengst af fyrir luktum dyrum. Viðstaddir voru löngum einungis dómararnir og fulltrúar ákæruvaldsins. Sakborningar fengu ekki að vera viðstaddir réttarhöldin nema í undantekningartilvikum og verjendur voru ekki boðaðir nema þegar verið var að rétta yfir skjólstæðingum þeirra. Þó var þetta í raun allt eitt og sama málið.

Engir verjendur voru viðstaddir þegar **Gunnar Jónsson** var yfirheyrður. Hann var sóttur til Spánar til að bera vitni og virðist beinlínis hafa verið komið úr landi aftur áður en verjendur gætu spurt hann.

Það er þó lögbundinn réttur sakborninga að fá að verja sig. Í því felst meðal annars réttur til að kynna sér gögn málsins og einnig réttur til að spyrja vitni eða láta spyrja þau. Það er ágætt dæmi um það hvernig þessa réttar var gætt fyrir héraðsdómi að tíu dögum eftir að dómurinn var kveðinn upp skrifaði **Jón Oddsson**, lögmaður Sævars, bréf til ríkissaksóknara og fór þess á leit að Sævar fengi til aflestrar eintak af gögnum málsins!!!

Og ekki batnaði ástandið þegar málið kom fyrir Hæstarétt. Þar var Sævar aldrei látinn gefa skýrslu.

Fölsuð gögn fyrir Hæstarétt

Eitt af þeim málsgögnum sem fylgdu málinu til Hæstaréttar var endurrit úr fangelsisdagbók Síðumúlafangelsis sem upphaflega var lagt fyrir héraðsdóm að beiðni Jóns Oddssonar. Endurritið var undirritað af **Gunnari Guðmundssyni**, forstöðumanni fangelsisins, sem tók fram að með undirskrift sinni staðfesti hann að það væri rétt.

Endurritið var reyndar ekki rétt heldur falsað. Þegar Ragnar Aðalsteinsson lét gera nýtt endurrit kom í ljós að sleppt hafði verið öllu því sem gat komið sér illa fyrir ákæruvaldið og lögregluna. Ragnar nefnir 25 dæmi um slíkt í greinargerð sinni og mun þó ekki allt upp talið.

Játningar fengnar með lyfjum?

Við rannsóknir Ragnars Aðalsteinssonar á fangelsisdagbókum hefur komið í ljós að svo virðist sem fangaverðir hafi sjálfir ákveðið lyfjagjöf eða gefið lyf samkvæmt fyrirmælum rannsóknarmanna og virt að vettugi fyrirmæli læknis um lyfjagjöf. Meðan á rannsókninni stóð voru sakborningum gefin hugbreytingarlyf, lyf sem hafa veruleg áhrif á hugsun, gera fólk hálfsljótt og meðfærilegt.

Vanabindandi lyf á borð við diazepam voru ýmist gefin í stórum skömmtum eða tekin af föngunum, e.t.v. beinlínis til að framkalla fráhvarfseinkenni.

Guðjón Skarphéðinsson, sem ekki dró framburð sinn til baka í Hæstarétti, sagði í samtali við *Morgunblaðið* 13. febrúar í fyrra að sér hefði verið gefið geðlyf sem hefði haft „geysilega sterk áhrif“ á sig. Hann hefði verið orðinn „algerlega glórulaus“ eftir nokkurra daga yfirheyrslur.

Misskilningur Hæstaréttar

Frá sjónarmiði leikmanna er Ragnar Aðalsteinsson yfirleitt afar orðvar í skýrslu þeirri sem hann skilaði til Hæstaréttar 21. febrúar. Aðfinnslur hans, sem vissulega eru mjög alvarlegar, eru þó orðaðar mjög kurteislega og um málsmeðferð Hæstaréttar er hann mjög gætinn í orðavali. Þegar Ragnar hefur í skýrslu sinni lokið við að útskýra einhver tiltekin afglöp dómaranna með tilheyrandi tilvísunum í þágildandi lög, reglugerðir og alþjóðasamninga um grundvallarmannréttindi kemst hann gjarna svo að orði að ekki sé ætlandi að Hæstiréttur hafi vísvitandi farið rangt að og hljóti því að verða að skoða niðurstöður réttarins um þetta tiltekna atriði sem mistök.

Ragnar kveður þó í einstöku tilvikum fastar að orði. Hann segir t.d. almnennt um niðurstöðu Hæstaréttar í Guðmundar- og Geirfinnsmálum:

„Við athugun á dómi Hæstaréttar kemur í ljós að hann er byggður á atvikum sem ný gögn veita ábendingu um að eru röng og að auki er hann byggður á misskilningi á fyrirliggjandi gögnum.“

Undir lok skýrslu sinnar víkur Ragnar Aðalsteinsson á einum stað að staðfestingu Hæstaréttar á þeirri ákvörðun undirréttar árið 1977 að meina sakborningum að tala við verjendur sína í einrúmi. Hér hefur Ragnar engin umsvif. Það má segja að hann jarðsetji Hæstarétt Íslands í einni — afar kurteislega orðaðri — setningu:

„Hér virðist um misskilning Hæstaréttar á grundvallarreglum sakamálaréttarfars að ræða…“

Og hvað skyldi þá standa eftir af trausti okkar, borgara þessa lands, á réttarkerfið, þegar dómara Hæstaréttar skortir grundvallarskilning á lögunum?

Jón Daníelsson

Jón Daníelsson, grein 3 af 9. Helgarpósturinn (HP) 5. júní 1997.

HP fjallar um umfangsmestu sakamál aldarinnar:

Leirskáldin í lögreglunni

Hvarf tveggja manna á árinu 1974 varð tilefni umfangsmestu sakamála tuttugustu aldarinnar á Íslandi. Nær tíu mánuðir liðu milli þessara atburða og þeir voru af mjög ólíkum toga, áttu eiginlega það eitt sameiginlegt að mennirnir fundust aldrei. Einmitt það eiga þessi mál þó einnig sameiginlegt með hvarfi tuga annarra manna á síðari helmingi aldarinnar án þess að sakamál hafi sprottið af.

Helgarpósturinn hefur fjallað um ný sjónarhorn á Guðmundar- og Geirfinnsmálum í síðustu tölublöðum. Þessi nærri aldarfjórðungs gömlu sakamál eru nú aftur í sviðsljósinu vegna kröfu **Sævars Ciesielskis** um endurupptöku málanna. Hann telur sig og aðra sakborninga hafa verið dæmda saklausa og krefst sýknu og bóta. Vönduð heimildamynd **Sigursteins Mássonar**, *Aðför að lögum*, og ný skýrsla **Ragnars Aðalsteinssonar** hafa líka sýnt þessi mál í nýju ljósi.

Ragnar Hall, settur ríkissaksóknari í endurupptökumálinu, skilaði áliti sínu til Hæstaréttar í lok maí og í framhaldi af því tekur Hæstiréttur svo ákvörðun um hvort málið verður tekið fyrir að nýju. Hinar nýju upplýsingar eru bæði svo margvíslegar og yfirþyrmandi að vandséð er að hjá endurupptöku verði komist. Það benda sem sagt allar líkur til að Guðmundar- og Geirfinnsmál verði aftur í fréttum næstu mánuði og jafnvel ár.

Helgarpósturinn hefur þess vegna ákveðið að rifja upp þessi gömlu sakamál fyrir lesendum sínum jafnframt því sem gerð verður grein fyrir nýjum upplýsingum og nýjum sjónarmiðum. Langflestir sjá þessa atburði nú í nýju ljósi og þær upplýsingar sem fram hafa komið á síðari árum, bæði um staðreyndir málsins — eða kannski staðleysur — og ekki síður um málsmeðferðina, kynnu að hafa afdrifaríkar afleiðingar. Hér er ekki einungis átt við breyttar niðurstöður dómstóla, heldur kynnu margir þeirra sem stóðu að rannsókninni á sínum tíma að eiga refsingu yfir höfði sér, takist að færa sönnur á margvísleg lögbrot sem þeir eru nú sakaðir um í sambandi við rannsóknina.

En við skulum byrja á byrjuninni. Nú hverfum við aftur til upphafsins árið 1974, rifjum upp það sem gerðist og kynnum helstu persónur til sögunnar.

Hvarf Guðmundar Einarssonar

Guðmundur Einarsson, 18 ára piltur, hvarf aðfaranótt sunnudagsins 27. janúar 1974. Hann fór á dansleik í Alþýðuhúsinu í Hafnarfirði ásamt nokkrum vinum sínum. Að dansleik loknum sást hann ásamt öðrum manni, sennilega eldri og nokkru lágvaxnari, á Strandgötunni í Hafnarfirði. Þetta var um tvöleytið aðfaranótt sunnudagsins. Auk þess getur verið að hann hafi sést á Reykjavíkurvegi þegar klukkan var að nálgast þrjú. Það er þó ekki óyggjandi. Síðan hefur ekkert spurst til Guðmundar Einarssonar.

Það voru hjónin **Kristrún Steindórsdóttir** og **Þórður Marteinsson** sem ráku Alþýðuhúsið á þessum tíma. Kristrún sá Guðmund undir lok dansleiksins. Hann var þá mjög drukkinn og á tali við annan mann, heldur lágvaxnari. Kristrún sá myndir af Guðmundi í blöðum þegar lýst var eftir honum og var þess fullviss að myndin væri af manninum sem hún sá. Ekki var leitað til Kristrúnar við rannsókn málsins á sínum tíma og er því vitnisburður hennar nýr.

Vinkonurnar **Elínborg Rafnsdóttir** og **Sigríður Magnúsdóttir** óku um Strandgötuna um tvöleytið og sáu þá Guðmund Einarsson ásamt öðrum manni, lágvaxnari. Þeir virtust vera að leita sér að fari og reyna að stöðva bíla en voru báðir svo ölvaðir að vinkonurnar ákváðu að taka þá ekki upp í.

Elínborg og Sigríður þekktu Guðmund báðar, þannig að ekki leikur vafi á því að það var hann sem þarna var á ferð. Guðmundur var illa klæddur, í jakka en engri yfirhöfn. Fylgdarmaður hans var á skyrtunni og hélt á jakkanum undir hendinni.

Þetta er það síðasta sem vitað er með fullri vissu um ferðir Guðmundar Einarssonar. Tveir (eða þrír) menn sáu mann sem lýsingin gat átt við á Reykjavíkurvegi nokkru síðar, sennilega milli hálfþrjú og þrjú. Sá maður var ölvaður og hálfdatt fyrir bílinn. Vitnisburður þeirra er nokkuð óljós og því er alls ekki unnt að fullyrða að Guðmundur hafi verið þar á ferð. En hafi það verið hann var hann einn.

Guðmundi Einarssyni hefur í grófum dráttum verið þannig lýst að hann hafi verið tiltölulega reglusamur á þeirra tíma mælikvarða. Hann mun hafa skvett í sig og farið á böll um helgar, en hann hugðist hefja iðnnám innan skamms og virðist alls ekki hafa getað talist í hópi óregluunglinga. Guðmundur var myndarlegur piltur, vel að manni og tiltölulega hávaxinn, um 1,80 á hæð.

Þegar Guðmundur kom ekki fram var lýst eftir honum. Miðað við þær upplýsingar sem fyrir lágu var helst gert ráð fyrir að hann hefði verið á heimleið. Guðmundur bjó hjá foreldrum sínum í Blesugróf og jafnvel var gert ráð fyrir að hann hefði stytt sér leið yfir hraun og torfærur. Við leit virðist helst hafa verið gert ráð fyrir þeim möguleika að hann hefði orðið úti. Leitin bar þó engan árangur. Smám saman fyrntist yfir málið og í desember 1974 var Guðmundur skráður látinn í gögnum Hagstofunnar.

Hvarf Geirfinns Einarssonar

Kringumstæður við hvarf **Geirfinns Einarssonar** voru allt aðrar og vöktu strax grunsemdir um glæp. Undir slíkum kringumstæðum skapast fljótt sögusagnir og samsæriskenningar. Sumar þeirra voru rannsakaðar nokkuð og virtist lögreglumönnum í Keflavík sem þeir hefðu fundið möguleg tengsl við smygl á spíra, sem allmikið var stundað á þessum árum. Veitingahúsið Klúbburinn lá undir grun um að hafa selt smyglað áfengi og fljótlega fengu sögusagnir um tengsl Geirfinns og Klúbbmanna byr undir báða vængi. Þessar sagnir urðu síðar til þess að skapa þann pólitíska þrýsting sem nú er talið að jafnvel hafi skipt sköpum um rannsókn málsins.

Geirfinnur Einarsson fór tvær ferðir heiman að frá sér að kvöldi 19. nóvember 1974. Í bæði skiptin fór hann til að hitta mann, menn eða fólk, sem hann þekkti ekki. Fyrri ferðin varð árangurslaus. Sá, þeir eða þau sem hann ætlaði að hitta komu ekki á tilsettum tíma og Geirfinnur fór heim aftur. Hann var nýkominn heim þegar síminn hringdi. Geirfinnur heyrðist segja í símann:

— Ég kom... Ég kem.

Eftir þetta símtal fór Geirfinnur öðru sinni að heiman. Þá var klukkan rétt um það bil hálfellefu. Eftir það hefur hann ekki sést. Bíllinn hans fannst skammt frá Hafnarbúðinni.

Um sama leyti og hringt var til Geirfinns kom maður inn í Hafnarbúðina og fékk að hringja. Strax frá upphafi var gert ráð fyrir að sá maður hefði hringt í Geirfinn. Fyrir því er þó auðvitað engin bein sönnun. Þrennt styður þessa tilgátu. Tímasetningum ber saman. Símtölin voru bæði mjög stutt. Maðurinn sem fékk að hringja í Hafnarbúðinni var ókunnur afgreiðslustúlkunni. Hann var með öðrum orðum að líkindum ekki Keflvíkingur. Það kemur heim og saman við að Geirfinnur þekkti ekki þann sem hann átti stefnumót við.

Þetta eru í sem stystu máli staðreyndir málsins. Það hefur aldrei verið sannað að maðurinn sem hringdi í Hafnarbúðinni hafi hringt í Geirfinn þótt yfirgnæfandi líkur bendi til þess. Það sem síðan hefur verið talið hafa gerst hefur heldur ekki verið sannað.

Spennandi framhaldssaga

Hvarf Geirfinns bar að með þeim hætti að nánast hvert mannsbarn í landinu sannfærðist strax í upphafi um að hann hefði verið myrtur. Lýsingar fjölmiðla á atburðum þriðjudagskvöldsins 19. nóvember 1974 hefðu sem best getað verið klipptar út úr sakamálasögu. Á þessum tíma voru framhaldssögur enn við lýði í blöðum og útvarpi og fólk vant því að þurfa að bíða til næsta dags eða næstu viku eftir framhaldinu. Og fólk beið spennt eftir framhaldinu.

Fyrstu vikurnar hélt sagan reyndar áfram nokkurn veginn eftir óskum hlustenda og lesenda. Lögreglan í Keflavík rannsakaði málið. Teiknaðar voru myndir af manninum sem fékk að hringja í Hafnarbúðinni og loks var listakona fengin til að móta höfuð mannsins í leir. Lögreglan hélt því fram að bæði teikningar og leirhausinn væru unnin eftir lýsingum sjónarvotta. Síðar kom á daginn að þetta var hreinn uppspuni. Sumar teikningarnar voru gerðar eftir ljósmynd af **Magnúsi Leópoldssyni** og svo leirhausinn eftir teikningunum.

Ef við höldum áfram líkingunni við sakamálasögu var eins og lögreglan hefði stolist til að lesa nokkra kafla í viðbót. Því miður var löggan að stelast til að lesa í vitlausri bók.

Afleiðingar skáldskaparins bitnuðu á sakborningum sem blákaldur veruleiki. Hér er Sævar Ciesielski leiddur frá Hæstarétti í járnum.

Stúlkan sem vann í Hafnarbúðinni hélt því strax fram að leirhausinn væri ekkert tiltakanlega líkur manninum sem fékk að hringja en lögreglan lét það ekki á sig fá. Myndir af leirhausnum voru birtar í öllum fjölmiðlum nema útvarpinu. Leirhausinn fékk nafn sem þjóðin man enn í dag, Leirfinnur. Jafnvel voveiflegustu atburðir fá ekki haggað kímnigáfu landans.

Sögusagnir fóru á kreik

Og óhjákvæmilega fóru sögusagnir á kreik. Ein þeirra, eða öllu heldur einn flokkur þeirra, tengdist Leirfinni. Þessar sögur gengu út á það að Geirfinnur hefði verið einhvers konar milligöngumaður milli áfengissmyglara og Klúbbsins. Framkvæmdastjóri Klúbbsins var enginn annar en Magnús Leópoldsson, öðru nafni Leirfinnur að áliti fjölmargra.

Sögur gengu líka, reyndar alllöngu síðar, um tengsl Framsóknarflokksins við Klúbbinn og þessi smyglmál. Að minnsta kosti einhverjir innan lögreglunnar virðast hafa lagt trúnað á þessar sögur, eða a.m.k. sögurnar um tengsl Geirfinns og Klúbbmanna. Það er í þessar sögusagnir sem ber að leita eftir skýringum á handtöku fjórmenninganna í janúar 1976. Þetta voru þeir **Einar Bollason**, **Magnús Leópoldsson**, **Sigurbjörn Eiríksson** og **Valdimar Olsen**.

En enn var af nógu að taka í söguefni. Það var ekki einungis að hvarf Geirfinns bæri að með dularfullum hætti, fjölskyldulíf hans var líka þannig að þar gátu vaknað grunsemdir. Eiginkona Geirfinns hafði sem sé haldið framhjá honum um nokkurt skeið. Slíkt er klassískt tilefni morðs í sakamálasögum.

Þjóðin svikin um framhaldið

Fyrstu vikurnar eftir hvarf Geirfinns rannsakaði lögreglan í Keflavík málið en án sýnilegs árangurs. Framan af lofaði rannsóknin reyndar góðu og blöðin gátu birt frásagnir af því að rannsóknin beindist nú í einhverjar ákveðnar áttir, t.d. að tveimur bílum, eða þá smygli á spíra.

En svo kom þar að ekkert markvert gerðist. Lögreglunni hætti að miða áfram. Tíminn leið. Þjóðin var svikin um næsta lestur framhaldssögunnar í næstum heilt ár og í hugum margra var farið að fyrnast yfir hvarf Geirfinns Einarssonar. Þeir sem enn mundu eftir Guðmundi Einarssyni voru vafalaust búnir að sætta sig við það fyrir löngu að hann hefði einfaldlega orðið úti og af einhverjum ástæðum aldrei fundist. Annað eins hafði gerst áður og átti eftir að gerast oft aftur.

Á skakkri launaskrá

12. og 13. desember 1975 voru **Sævar Ciesielski** og **Erla Bolladóttir** handtekin fyrir að svíkja tæpa milljón út úr Pósti og síma sumarið 1974. Aðferðin var svo einföld og snilldarleg að hálf þjóðin dáðist að þeim í laumi fyrir hugvitið. Erla hafði unnið hjá stofnuninni og gerði sér þá grein fyrir þeirri einföldu staðreynd að þegar peningar voru símsendir á milli pósthúsa var ekki haft fyrir því að hringja til baka í það pósthús sem hringt hafði til að ganga úr skugga um að upplýsingarnar væru réttar.

Þetta þýddi að í rauninni gat hver sem var hringt í hvaða pósthús sem var, kynnt sig sem starfsmann annars pósthúss og tilkynnt um símaávísun. Svo seinir voru forráðamenn Pósts og síma að átta sig, að þessu var ekki breytt fyrr en eftir að Sævar og Erla höfðu leikið sama leikinn öðru sinni, — nokkrum mánuðum síðar.

Nú, þegar liðin eru nærri 22 ár frá þessari handtöku sem markaði upphaf rannsóknar og dóms í þessum svokölluðu Guðmundar- og Geirfinnsmálum, virðist í rauninni augljóst að lögreglumennirnir og sakadómarinn sem önnuðust rannsóknina voru á skakkri launaskrá. Þeir hefðu sennilega helst átt að vera á skáldalaunum. Eftir á má það svo kallast kaldhæðni örlaganna að eitt „höfuð“verk þessara „skálda“, Leirfinnur, skyldi gerður úr efni sem lélegur skáldskapur hefur einatt verið kenndur við.

Skáldskapurinn og raunveruleikinn

Jafnvel þótt gengið væri út frá því — sem raunar engar líkur benda til — að þau ungmenni sem dæmd voru í fangelsi í lok þessa ferlis hafi í raun og veru drepið bæði Guðmund og Geirfinn er nokkuð ljóst að það gerðist ekki eins og frá er sagt í gögnum málsins. Þær frásögur eru skáldskapur. Og það sem meira er, þær eru skáldskapur lögreglu og sakadómara. Það voru ekki sakborningar sem spunnu þessar sögur upp.

Sannanir fyrir þessu blasa við og það er af nógu að taka. Í síðasta blaði var vikið að pyndingum og lyfjagjöf. Í rauninni eru skýrslurnar sjálfar sennilega auðveldasta sönnunin. Sakborningar sem voru í einangrun og höfðu enga möguleika til að bera sig saman breyttu framburði sínum hvað eftir annað á sama tíma og sögðu lengst af líkar sögur. Það voru sögurnar sem lögreglan skáldaði.

Lögreglan bjó nefnilega við þau óþægindi í starfi að þurfa að samsama skáldsögur sínar raunveruleikanum að nokkru leyti. Það þurfa rithöfundar yfirleitt ekki. Til dæmis varð að strika **Tryggva Rúnar** út úr handritinu að drápi Geirfinns vegna þess að í raunveruleikanum var hann úti á sjó þetta kvöld. Margoft þurfti að skipta um leikmuni. Toyotabíl var skipt út úr allt að því fullskrifuðu handriti og Volkswagenbjalla skrifuð inn í staðinn, vegna þess að í ljós kom að Toyotabíllinn hafði enn ekki verið keyptur. Og þegar síminn á leiksviðinu reyndist lokaður þurfti aftur að umskrifa handritið.

Jón Daníelsson

Jón Daníelsson, grein 4 af 9. Helgarpósturinn (HP) 12. júní 1997.

HP fjallar um umfangsmestu sakamál aldarinnar:

Vakri-Skjóni hann skal heita...

Lögreglan hélt dauðahaldi í spírakenninguna og Leirfinn fram í rauðan dauðann — og það var kynlegt samræmi í „lygavef“ sakborninga

Snemma morguns 26. janúar árið 1976 voru þrír menn vaktir með hringingum á dyrabjöllur. Úti stóðu lögreglumenn með handtökuskipanir. Með mennina var farið í Síðumúlafangelsið þar sem þeir áttu eftir að dvelja í þrjá og hálfan mánuð. Klukkan 8.05 þennan morgun voru þeir færðir í stutta yfirheyrslu og að henni lokinni tafarlaust úrskurðaðir í gæsluvarðhald. Þetta voru **Einar Bollason**, **Valdimar Olsen** og **Magnús Leópoldsson**. Leirfinnur var loksins kominn bak við lás og slá. Fjórði maðurinn, **Sigurbjörn Eiríksson**, var handtekinn 10. febrúar.

Í síðasta blaði var meðal annars fjallað um tilurð Leirfinns, styttunnar sem í raun var gerð eftir Magnúsi Leópoldssyni. Í janúar 1976 tók lögreglan upp þráðinn þar sem frá var horfið í rannsókn Geirfinnsmálsins þegar Leirfinnur var skapaður. Kenningin sem gengið hafði verið út frá í upphafi var nú rifjuð upp og eftir henni vann lögreglan það sem eftir var vetrar og fram á sumar.

Spírasmyglarinn Geirfinnur

Kenningin gekk í sem stystu máli út á það að **Geirfinnur** hefði verið hlekkur í smyglkeðju sem smyglaði spíra. Grunur lék á að í Klúbbnum í Reykjavík væri selt áfengi sem ekki hefði verið keypt í ríkinu. Geirfinnur hafði verið í Klúbbnum tveimur dögum áður en hann hvarf. Strax í upphafi lögðu menn saman tvo og tvo og töldu sig fá út fjóra.

Maðurinn sem kom í Hafnarbúðina og fékk að hringja í Geirfinn var samkvæmt kenningunni Magnús Leópoldsson, veitingamaður í Klúbbnum. Hann var kominn til Keflavíkur þeirra erinda að kaupa spíra. Þess voru talin dæmi að smyglspíra væri varpað útbyrðis af fraktskipum og hann látinn liggja við stjóra þar til hann var sóttur af vitorðsmönnum í landi. Í upphafi voru margir þeirrar skoðunar að Geirfinnur hefði fallið útbyrðis af bát í slíkri ferð. Þetta var kenningin sem lögreglumenn unnu eftir til að byrja með. Hún var í fullkomnu samræmi við grunsemdir þær sem vaknað höfðu í upphafi og ekki síður í samræmi við sögusagnir sem gengu meðal almennings.

Í janúar 1976 var komið á annað ár frá hvarfi Geirfinns. Allan þann tíma hafði rannsókninni eiginlega ekkert miðað. Að minnsta kosti hafði hún aldrei komist á það stig að svo mikið sem tylliástæða hefði fundist til að handtaka neinn, ekki einu sinni þann sem rannsóknin virðist hafa beinst að frá upphafi, nefnilega Leirfinn sjálfan, Magnús Leópoldsson. Ástæðan til handtökunnar kom upp í hendurnar á lögreglunni eins og tilviljun af þeim toga sem verða í ævintýrum. Það var að minnsta kosti túlkun samtímans. Nú hníga sterk rök í þá átt að þessi tilviljun hafi verið heimatilbúin. Rétt eins og við gerð styttunnar gripu þjónar réttvísinnar til þess bragðs að fletta bókarsíðum fram í tímann og rétt eins og í fyrra skiptið voru þeir að stelast til að lesa skakka bók.

Hótun í síma

Erla Bolladóttir var látin laus úr Síðumúlafangelsinu 20. desember 1975 eftir að hafa setið þar í viku. Þetta gerðist að lokinni yfirheyrslu þar sem hún hafði borið vitni um að **Guðmundur Einarsson** hefði látið lífið á Hamarsbraut. Næsta mánuðinn heimsóttu lögreglumenn hana iðulega og unnu traust hennar. Erla fluttist til móður sinnar og fór að fá dularfullar símhringingar. Oftast þagði sá sem hringdi en einu sinni var henni hótað. Hver eða hverjir það voru sem hringdu hefur aldrei verið upplýst en í ljósi þeirra upplýsinga sem nú eru komnar fram er hreint ekki hægt að afskrifa þann möguleika að rannsóknarmenn hafi skipulagt þessar hringingar.

Þegar komið var fram í janúar fóru lögreglumenn að spyrja Erlu hvað hún vissi um hvarf Geirfinns Einarssonar og ekki síður hvað **Sævar** kynni að vita um það mál. Í nýrri skýrslu sem Erla gaf hjá **Ragnari Aðalsteinssyni** í nóvember á síðasta ári segist hún hafa svarað að Sævar vissi „það sem allir töluðu um, þ.e. kjaftasögurnar um Magnús Leópoldsson“.

Í framhaldi af þessu var Erla kölluð til viðtals í Síðumúlafangelsinu 21. janúar þar sem hún gaf upp nöfn þriggja manna sem hún kvað sig hafa ástæðu til að óttast. Erla nefndi hálfbróður sinn, Einar Bollason, og auk hans Sigurbjörn Eiríksson og **Jón Ragnarsson**. Formleg skýrsla var tekin af Erlu 23. janúar.

Af skýrslum lögreglunnar er að sjá að Erla hafi nefnt þessi nöfn að eigin frumkvæði og án nokkurrar aðstoðar. Sjálf segir Erla allt aðra sögu. Lögreglumennirnir leiddu hana til að gefa skýrslur sem túlka mætti þannig að nöfnin væru frá henni komin. Og það mun reyndar ekki hafa verið erfitt að leiða Erlu til að gefa „réttar“ upplýsingar. Hún var með kornabarn á brjósti og óttaðist sjálfsagt fátt meira en að vera skilin frá því og stungið inn.

Á sama tíma og verið var að fá nöfn þremenninganna upp úr Erlu Bolladóttur með þessum aðferðum útskýrðu sömu menn fyrir Sævari Ciesielski að alvarleg tíðindi væru að gerast utan múranna. Honum var sagt að barnsmóðir hans væri í hættu og hann beðinn að leggja lögreglunni lið við að handsama þá hættulegu menn sem þarna ættu í hlut. Sævar féllst á það. Í lögregluskýrslu 22. janúar tilgreindi hann sömu nöfn og Erla hafði gert og í skýrslunni er einnig tekið fram að þetta væri allt í sambandi við Geirfinnsmálið. **Kristján Viðar Viðarsson** var líka látinn gefa skýrslu og nefna menn til sögunnar í Geirfinnsmálinu.

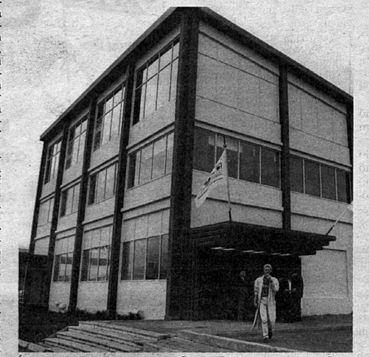

Í gamla Klúbbnum voru menn grunaðir um að selja áfengi sem fengið væri einhvers staðar annars en í ríkinu. Kannski smyglað? Hingað fór Geirfinnur að skemmta sér tveim dögum áður en hann hvarf. Nú er húsið horfið eins og svo mörg önnur „sönnunargögn“ í Geirfinnsmálinu.

Loksins ástæða

Þegar búið var að taka skýrslur af þeim þremur, Erlu, Sævari og Kristjáni, lágu alls fyrir fimm nöfn: Einar Bollason, Jón Ragnarsson, Magnús Leópoldsson, Sigurbjörn Eiríksson og Valdimar Olsen. Það var ekki lengur eftir neinu að bíða.

Ný vinnuvika hófst snemma á mánudagsmorgni þann 26. janúar. Einar Bollason var vakinn upp klukkan sex og handtekinn. Sama gerðist á heimilum Valdimars Olsen og Magnúsar Leópoldssonar, sem reyndar virðast hafa verið vaktir heldur fyrr. Jón Ragnarsson og Sigurbjörn Eiríksson voru látnir eiga sig — í bili. Sigurbjörn var handtekinn 10. febrúar og hefur eftir tímasetningu að dæma verið tekinn frá kvöldmatnum. Þar var látið staðar numið við handtökur. Jón Ragnarsson var af einhverjum ástæðum aldrei handtekinn.

„Að eigin ósk“

Og hér sigldi rannsóknin reyndar í strand. Næstu mánuðina voru teknar fjölmargar skýrslur. Sævar, Erla og Kristján voru yfirheyrð fram og aftur. Það gekk á ýmsu í þessum yfirheyrslum, viðtölum og skýrslum. Ýmist voru sagðar sögur um sjóferð og lát Geirfinns Einarssonar, eða þá að framburðurinn var dreginn til baka.

Í yfirheyrsluskýrslum er alloft tekið skýrt fram að sá sem yfirheyrður er sé kominn til skýrslutöku „að eigin ósk“, segi „sjálfstætt frá“ eða á annan hátt gefið til kynna að útilokað sé með öllu að nokkurt atriði frásagnarinnar sé komið frá lögreglunni. Þetta er eiginlega nokkuð sérkennilegt. Eiginlega ætti að vera óþarft að taka fram að sá sem gefur skýrslu og undirritar hana sé sjálfur að segja frá. Í GG-málunum sáu rannsóknaraðilar svo oft ástæðu til að taka þetta fram að það má nánast kalla það áráttu.

Og með tilliti til þess sem síðan hefur komið fram um rannsóknaraðferðirnar sem beitt var verður þessi „árátta“ e.t.v. skiljanleg. Eitt sérkennilegt dæmi má nefna:

Hér að framan er þess getið að þegar lögreglan lét til skarar skríða mánudaginn 26. janúar höfðu Erla, Sævar og Kristján nefnt nöfn fimm manna. Þrír voru handteknir strax en sá fjórði þann 10. febrúar. Þennan sama dag, 10. febrúar, var Sævar færður til yfirheyrslu hjá rannsóknarlögreglu. Honum voru sýndar myndir „af sextán mönnum sem rannsóknarlögreglan taldi hugsanlegt að hefðu verið í Dráttarbraut Keflavíkur og/eða bátsferðinni þaðan“.

Það sem hér er innan gæsalappa er tekið orðrétt úr dómi Sakadóms Reykjavíkur. Af þessum sextán mönnum voru þrettán svo lánsamir að Sævar þekkti þá ekki á mynd. Hann þekkti Einar Bollason og Valdimar Olsen á myndunum og sagðist þekkja báða í sjón. Auk þess er hann sagður hafa fullyrt við þetta tækifæri að Sigurbjörn Eiríksson hefði verið í Dráttarbrautinni. Hvaðan hafði lögreglan upplýsingar um þessa menn? Hverjir voru þeir? Tengdust þeir Klúbbnum? Tengdust þeir kannski Framsóknarflokknum? Er einhvers staðar skráð hvaða menn þetta voru? Er einhvers staðar skráð af hverju grunur beindist að þeim?

Sjóferðin var lífseig

Af einhverjum ástæðum fengust Magnús Leópoldsson, Einar Bollason, Valdimar Olsen og Sigurbjörn Eiríksson ekki til að játa. Á því var reyndar til einföld skýring sem eftir átti að koma í ljós. Þeir vissu aldrei neitt um örlög Geirfinns annað en það sem stóð í blöðunum.

Allan þann tíma sem fjórmenningarnir voru í haldi og raunar miklu lengur reyndi lögreglan að komast til botns í Geirfinnsmálinu og vann allan tímann út frá þeirri kenningu að Geirfinnur hefði látið lífið í sjóferð eða í Dráttarbrautinni í Keflavík. Langt fram á sumar virðist líka hafa verið reynt að færa sönnur á að fjórmenningarnir eða a.m.k. einhverjir þeirra hefðu verið viðstaddir. Það er erfitt að ímynda sér annað en að lögreglumennirnir hafi sjálfir trúað því að þeir væru á réttri leið. Þó er ekki unnt að fullyrða það. Andrúmsloftið í þjóðfélaginu bauð tæpast lengur upp á þann möguleika að skilið yrði við Geirfinnsmálið óleyst. Lögregla, saksóknari og dómarar voru, þegar hér var komið sögu, undir gífurlegum þrýstingi frá almenningi, fjölmiðlum og stjórnmálamönnum.

Því er ekki auðvelt að svara hvernig á því stóð að rannsóknaraðilar skyldu svo lengi sem raun bar vitni halda dauðahaldi í kjaftasögu um Klúbbinn, Magnús Leópoldsson og spírasmygl. Við vitum einungis að það var gert.

Vakri-Skjóni hann skal heita
þó að meri það sé brún.
Það stóð í skólaljóðunum í gamla daga.

Sakborningar lugu alltaf eins

Það er auðvelt að koma auga á það við lestur skjala málsins að sagan af dauða Geirfinns Einarssonar tók breytingum þennan vetur. Framan af tímabilinu lét hann lífið úti á rúmsjó en þegar loks var dæmt í málinu bar dauða hans að höndum uppi á landi, – í Dráttarbrautinni í Keflavík. Um tíma féll hann fyrir borð og drukknaði. Síðar áttu slagsmál að hafa brotist út um borð. Í maíbyrjun játaði Erla Bolladóttir að hafa skotið Geirfinn. Sú saga breyttist og ýmsir aðrir handfjötluðu byssuna áður en sá leikmunur var afskrifaður.

Það sem var — og er enn — sérstaklega athyglisvert við þetta er hversu samstiga Sævar, Erla og Kristján voru í því að breyta framburði sínum. Þau „lugu“ alltaf nokkurn veginn því sama. Þrír einstaklingar, sem eru yfirheyrðir hver í sínu lagi, breyta framburði sínum nokkurn veginn á sama tíma og ævinlega til samræmis hver við annan. Þetta er óneitanlega nokkuð skrýtið, sérstaklega þegar þessi þrjú ungmenni eru komin til skýrslutöku „að eigin ósk“, segja „skjálfstætt frá“ og án þess að þeim hafi verið kynntur framburður annarra eins og svo oft er tekið fram, rétt eins og fyrirbyggja þurfi einhvern misskilning.

Einmitt þetta varð hróplega áberandi þegar Einar, Magnús, Sigurbjörn og Valdimar voru látnir lausir um vorið og í ljós kom að einfaldlega hafði verið um „rangar sakargiftir“ að ræða. Það er refsivert athæfi að bera fólk röngum sökum. Lögreglan gerist að sjálfsögðu ekki sek um refsivert athæfi. Slíku er heldur ekki til að dreifa um saksóknara né dómara. Til allrar lukku var þó til fólk sem gat tekið sökina. Það var fólk sem var sekt hvort eð var. Sævar, Erla og Kristján voru dæmd fyrir að hafa borið sakir á fjórmenningana, sem reyndar hefðu getað orðið sextán talsins ef Sævar Ciesielski hefði þekkt fleiri myndir þann 10. febrúar.

Besta póstþjónusta landsins?

Á þessari annars ágætu lausn var þó einn stór galli. Sævar, Erla og Kristján höfðu allan þennan tíma verið einangruð hvert frá öðru og aldrei getað talast við nema þegar rannsóknarmönnum þóknaðist að „samprófa“ þau. Hin opinbera kenning var sú að þau hefðu sammælst um það áður en þau voru handtekin að koma sökinni á fjórmenningana. Þessi skýring dugði að vísu að vissu marki en á henni voru annmarkar. Hvernig í ósköpunum átti að útskýra fyrir þjóðinni að ungmennin hefðu þrátt fyrir fullkomna einangrun og stranga gæslu getað sammælst um hverju þau ættu að ljúga að lögreglunni, einu í dag, öðru á morgun?

En rannsóknaraðilar höfðu heppnina með sér. Þjóðin fékk sína skýringu. Þegar allt kom til alls var steinsteypan í Síðumúla hriplek. Fangar smygluðu bréfum á milli klefa rétt eins og hraðþjónusta póstsins næði þangað inn.

Bréfaskriftirnar í Síðumúla voru að vísu annars eðlis í raunveruleikanum en það vissi þjóðin ekki fyrr en löngu síðar. Sjálfsagt eru fjölmargir sem enn trúa því að Sævar, Kristján og Erla hafi smyglað bréfum á milli sín. Þessi skýring hentaði þjóðinni vel og henni var trúað, — jafnvel þótt rannsóknarmenn skynjuðu ekki sinn vitjunartíma og væru nærri búnir að klúðra eigin frelsun með því að halda því fram að bréfin væru ekkert annað en ómerkileg fölsun.

Bréfin voru eins konar neyðarkall úr Helvíti. Með þeim var Sævar Ciesielsi að reyna að vekja athygli dómsmálaráðuneytisins, fjölmiðla eða bara einhverra utan múranna á illri meðferð og pyndingum í Síðumúlafangelsinu. En nánar um það í næsta blaði.

Jón Daníelsson

Jón Daníelsson, grein 5 af 9. Helgarpósturinn (HP) 19. júní 1997.

HP fjallar um umfangsmestu sakamál aldarinnar:

Neyðaróp úr víti

„Arbeit macht frei," var letrað yfir inngönguhlið Auswitzch-búðanna. Þaðan áttu fáir afturkvæmt. Ekkert slíkt slagorð blasti við auganu yfir útidyrum Síðumúlafangelsisins þegar **Sævar Ciesielski** var leiddur þar inn síðdegis 11. desember 1975. Líkingin við Auswitzch á þó vissan rétt á sér vegna þess að Sævar hafði hvað eftir annað fyllstu ástæðu til að óttast að hann myndi ekki eiga afturkvæmt út fyrir þessar dyr. Hann óttaðist um líf sitt fyrstu mánuðina í Síðumúlafangelsinu og hafði fulla ástæðu til.

Sævar hafði ekki verið marga daga í Síðumúlanum þegar farið var með hann í ökuferð til að leita að líki suður í Hafnarfjarðarhrauni. „Komið þið nokkuð með hann aftur?" var spurt. „Við sjáum til með það," var svarað.

Sævar hefur margoft lýst því hvernig honum var dýft í vatn og haldið niðri þar til honum lá við drukknun. Hann var barinn í yfirheyrslum og hvað eftir annað var skyrtukraginn undinn að hálsi hans þar til hann missti meðvitund. Honum var haldið vakandi sólarhringum saman og ljósið í klefa hans logaði stanslaust í marga mánuði.

Sævar hélt að hann hefði lent í klónum á brjálæðingum sem helst ættu heima á Kleppi íklæddir spennitreyjum. Í bandarískri bíómynd tækist fórnarlambinu annaðhvort að sleppa úr haldi eða a.m.k. smygla út úr fangelsinu boðum til yfirvalda um að ekki væri allt með felldu. Í lok myndarinnar hefðu svo vopnaðir verðir réttvísinnar brotist inn og yfirbugað brjálæðingana, sennilega eftir æsilegan skotbardaga.

Sævar Cielsielski losnaði ekki úr haldi. En honum tókst að koma boðum út úr fangelsinu — eftir sjö mánaða dvöl. Það er raunar ekki fullvíst hvort þau komust alla leið til dómsmálaráðuneytisins en hitt er víst að þau komust til blaðamanna. Og viðbrögðin létu ekki á sér standa. EINANGRUN GÆZLUFANGA MARGROFIN — MIKLAR BRÉFASKRIFTIR MILLI KLEFANNA, sagði *Dagblaðið*, frjálst og óháð dagblað. Þessi forsíðufrétt kom þjóðinni í skilning um það að morðingjar **Guðmundar** og **Geirfinns** skrifuðust reglubundið á í fangelsinu til að samræma sín á milli hverju ætti að ljúga næst.

Bréfaskiptin í Síðumúla

Örn Sigfússon var 17 ára piltur sem var í haldi í Síðumúlafangelsinu um tíma. Hann var látinn laus föstudaginn 11. júní eftir að dómur hafði gengið í máli hans, þar eð afplánun hans átti ekki að hefjast fyrr en síðar. Rúmum tuttugu árum síðar er hálfhjákátlegt að lesa frétt *Vísis* frá 18. júní 1976 þar sem **Jón Thors**, deildarstjóri í dómsmálaráðuneytinu, baðst nánast afsökunar á því að þessi 17 ára piltur skyldi látinn ganga laus í fáeina daga.

Meðan Örn Sigfússon var gæslufangi í Síðumúla var hann í klefa 9, andspænis klefa Sævars, sem var númer 15. Undir hurðunum voru ekki þröskuldar. Þetta nýttu Örn og Sævar sér. Aðferðin við bréfaskriftirnar var sú að tvinnaspotti var bundinn í hárgreiðu og henni síðan skutlað þvert yfir ganginn. Ef kastið mistókst var hægt að draga greiðuna til baka en þegar hún var komin til viðtakandans dró hann tvinnann til sín og kom þannig höndum yfir bréfsnepilinn sem bundinn var í hinn endann.

Örn þurfti að leggja Sævari til bæði pappír og skriffæri. Slíkur munaður leyfðist honum ekki á þessum tíma. Sævar var líka í reykingabanni og Örn sendi honum því stundum sígarettur.

Nokkur þessara bréfa komust út úr Síðumúlafangelsinu. Örn braut þau saman og stakk þeim niður í kili bóka sem móðir hans færði honum til að lesa og sótti síðan aftur. Einhver bréf sagðist hann síðar í samtali við tímaritið *Samúel* hafa límt inn á síður bókanna með tannkremi og nokkur bréf kvaðst hann hafa falið í faldinum á buxum sínum þegar honum var sleppt.

Hvað stóð í bréfunum?

En um hvað fjölluðu þessi bréf. Einn þeirra manna sem sáu þau segir nú að í þeim hafi Sævar verið að bera sig upp undan meðferðinni og örlögum sínum í fangelsinu. „Mér er sérstaklega minnisstæð ein setning, þótt ég þori ekki að fullyrða að hún sé orðrétt: Þeir segja að ég hafi verið með hníf."

Eins og svo margt annað sem komið hefur í ljós eftir að fárinu linnti bendir þessi setning til þess að Sævar hafi rétt fyrir sér þegar hann fullyrðir að rannsóknarmenn hafi lagt til sögurnar sem sakborningar voru látnir segja. Sá hnífur sem hér um ræðir gæti sem best verið sá hinn sami og varð Guðmundi Einarssyni að bana samkvæmt lögregluskýrslum á ákveðnu stigi rannsóknarinnar en var þá sagður í höndum **Kristjáns Viðars**. Ekki virðist ólíklegt að lögreglumenn hafi á þessu tímabili velt fyrir sér þeim möguleika að gera Sævar að hnífstungumanninum.

Í viðtalinu við Samúel sem nefnt var hér að framan er sagt frá bréfi sem Örn Sigfússon las fyrir ritstjórann í síma þegar hann bauð honum bréfin til kaups. Í því bréfi er Sævar að segja frá vitnisburði **Erlu** um atburði á Hamarsbraut. Í bréfinu segir hann að Erlu hljóti að hafa dreymt þetta.

Þeim fáu vitnisburðum sem til eru um efni bréfanna ber sem sagt saman. Bréfin voru ekki samsæri. Í þeim voru sakborningar ekki að bera sig saman um hverju ætti að ljúga næst. Þau voru öll frá Sævari og hann ætlaðist til að umheimurinn fengi einhverja vitneskju um hvað gerðist innan múranna.

Þó fullyrti *Morgunblaðið* að tveir gæslufangar sem sætu inni vegna GG-mála hefðu skipst á bréfum. Þetta er sérstaklega athyglisvert vegna þess að fréttin er öll höfði eftir **Erni Höskuldssyni** sakadómara.

Næturrannsókn

Elsta heimild sem til er um bréfaskiptin í Síðumúlafangelsi er fangelsisdagbókin sjálf. Að kvöldi mánudags 24. maí eða aðfaranótt þriðjudags skrifaði **Gunnar Marinósson** fangavörður:

Þá hefur staðið hér yfir leit á tveimur föngum, þeim Sævari Ciesielski og Erni Sigfússyni, vegna gruns eða ábendingar um bréfaskipti og tóbaks þeirra í millum. Reyndist sá grunur á rökum reistur. Var leitað í klefum beggja og fundust bréf hjá báðum og tóbak hjá Sævari sem ekki á að hafa neitt slíkt. Klefar beggja eru tómir af öllum munum og tóbaki og skal hvorugur hafa neitt hjá sér, hvorki ritföng né neitt nema það nauðsynlegasta til þrifnaðar. Þó þarf Sævar að hafa blýant til að ljúka sálfræðiprófi sem hann er að afgreiða en blýanturinn tekinn þegar því er lokið.

Aðspurður sagðist Sævar hafa fengið tóbakið að mestu í gegnum klósettin. Skal því sú regla framvegis hert aftur að leita vel á fyrrnefndum náðhúsum eftir að menn hafa þurft þangað til þvotta eða annarra erinda og ekkert á slakað.

Heimsóknir til Arnar sem leyfðar hafa verið verða ekki leyfðar og verður dómara tilkynnt um það. Örn er á klefa 9 og verður þar. Sævar er á 15 áfram. Báðir mennirnir eru í fótajárnum og verða það þangað til annað verður ákveðið.

Til Sævars skulum við taka við sendingum, aðallega ef um ávexti er að ræða. Sæng hans var tekin frá honum og teppi sett í staðinn svo önnur sængurföt þarf hann ekki. Til Arnar tökum við ekki við neinum sendingum þar sem áætlun er um að hann losni 1. júní. Þarf einskis þangað til.

Undirstrikunin er fangavarðarins. Síðasta tímasetning dagbókarinnar á undan þessu er kl. 21 en þetta er það síðasta sem skrifað er í dagbókina áður en vaktaskipti urðu kl. átta á þriðjudagsmorgni. Af einhverjum ástæðum virðist því sem kvöldið eða nóttin hafi verið valin til leitarinnar.

Fleiri bréf

Þrátt fyrir hina ítarlegu leit og fótjárnin voru þeir Sævar og Örn ekki alveg af baki dottnir. Fimmtudaginn 27. maí kom séra **Jón Bjarman** og talaði við Sævar. Meðan á samtali þeirra stóð var leitað í klefa Sævars og „fundust bréf og eldspýtur og penni". Að teknu tilliti til málfars í fangelsisdagbók er ekki unnt að fullyrða að þetta orðalag bendi til þess að bréfin hafi verið fleiri en eitt. Eftir á er heldur ekki unnt að fullyrða hvort um ný(tt) bréf var að ræða eða eitthvað sem Sævari hafi tekist að fela á sér á mánudagskvöldið.

Um þetta eða þessi bréf, svo og þau sem fangaverðirnir gerðu upptæk á mánudagskvöldið 24. maí, er það eitt vitað að rannsóknarlögreglumaðurinn **Sigurbjörn Víðir** tók þau og fór með þau kl. 11.50 miðvikudaginn 16. júní. Síðan hefur ekki spurst til bréfanna en hvarf þeirra bendir óneitanlega til að þau hafi ekki verið talin rannsókn málsins til framdráttar.

Á það má líka benda að ef bréfin hefðu þó ekki nema gefið vísbendingu um samráð milli sakborninga, eins og opinberlega var látið í veðri vaka, hefðu þau að líkindum einmitt talist vera rannsókn málsins til framdráttar. Þá væru þau að líkindum vandlega varðveitt meðal gagna málsins. Þó er þess einu sinni getið í fangelsisdagbók að til tals hafi komið að leggja fram eitt þessara bréfa sem sönnunargagn. Til þess kom þó ekki og nærtæk er sú skýring að rannsóknaraðilar hafi óttast að verða fyrir rétti krafðir um fleiri bréf ef þeir notuðu þetta eina.

Bréfin boðin til kaups

Örn Sigfússon bauð sennilega fjórum blöðum bréfin frá Sævari Ciesielski. Hjá Dagblaðinu sáu menn ekki ástæðu til að kaupa þau og birta en ljóst er að Dagblaðsmenn sáu bréfin og hafa a.m.k. lesið einhver þeirra. Örn Sigfússon setti upp 100 þúsund krónur en var vafa-

Jón Daníelsson, grein 5 af 9, framhald.

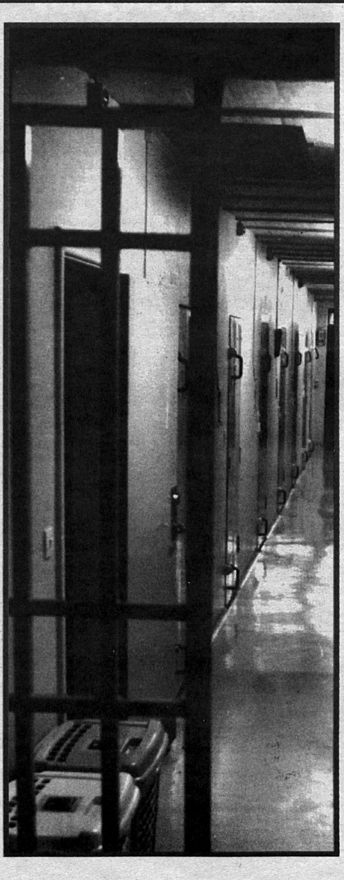

Bréfaskiptin í Síðumúlafangelsinu voru ekki milli sakborninga í GG-málum. Sævar Ciesielski var vissulega einn þeirra en Örn Sigfússon ekki. Bréfin voru bundin í greiðu sem skutlað var undir klefahurðina og þvert yfir ganginn. Erni Sigfússyni tókst að smygla út úr fangelsinu nokkrum bréfum frá Sævari. Fjölmiðlar gáfu í skyn á þessum tíma að bréfin væru aðferð sakborninga til að samræma framburð sinn. Svo var ekki. Þau voru eins konar neyðarkall frá Sævari til umheimsins. Auk þessara bréfa voru allmörg bréf gerð upptæk innan fangelsisins. Til bréfanna hefur ekki spurst síðan 1976. Það bendir til að efni þeirra hafi ekki verið hagstætt ákæruvaldinu.

laust reiðubúinn að semja um miklu lægri upphæð. Það var því ekki verðið sem kom í veg fyrir að hið frjálsa, óháða, unga dagblað birti neyðarkall Sævars Ciesielskis og ýmis sjónarmið hans sem fram komu í þessum bréfum. Ástæðan liggur raunar í augum uppi. Það var ekki hagkvæmt fyrir Dagblaðið að birta bréfin. Fréttaflutningur þess af málinu byggðist allur á sekt Sævars og annarra sakborninga. Með því að birta bréfin hefði blaðið auk þess bakað sér óvild lögreglu og fangavarða og hefði t.d. verið útilokað frá lögreglufréttum.

Að því er fram kemur í fangelsisdagbók hefur Jón Thors, deildarstjóri í dómsmálaráðuneytinu, haft af því spurnir að Örn Sigfússon hafi boðið Vísi bréfin til kaups. Örn bauð Samúel líka bréfin og sagðist í samtali við blaðið hafa haft samband við Vísi, Dagblaðið og *Tímann*. Vísir og Tíminn hafi neitað en Dagblaðið sýnt áhuga. Samúel náði samkomulagi við Örn um að borga honum 40 þúsund fyrir bréfin, en áður en viðskiptin fóru fram var búið að handtaka Örn og gera bréfin upptæk.

Vísir og Dagblaðið birtu fréttir um málið sama daginn, þann 16. júní 1976. Í frétt Dagblaðsins kemur greinilega fram að þar hafa menn fengið að sjá bréfin, eða a.m.k. einhver þeirra, og átt kost á að birta þau. Það taldi blaðið ástæðulaust „eftir að hafa kynnt sér efni þeirra“.

Samúelsgreinin og fangelsisdagbókin eru sannferðugustu samtímaheimildirnar um bréfaskiptin. Í Samúelsgreininni er haft eftir Erni Sigfússyni að hann hafi sent Sævari sígarettur undir klefahurðirnar auk þess sem allmörg bréf hafi farið á milli þeirra. Í fangelsisdagbók kemur heldur ekki fram að nein bréfaskipti hafi verið á milli annarra klefa.

Fangelsið hriplekt?

Það var þó á þessum tíma hald manna að ungmennin sem sátu í varðhaldi vegna Guðmundar- og Geirfinnsmála hefðu skipst á bréfum. Þetta var fyllilega gefið í skyn í frétt Dagblaðsins. Fyrirsögnin og raunar fréttin öll gaf til kynna að fangelsið væri hriplekt og fangarnir skiptust á upplýsingum. Í frétt Dagblaðsins var meira að segja minnst á bréf sem Sævar hafði átt að fá frá Erlu og einhver hafði átt að skjóta undir hurðina hjá honum. Það gat tæpast nokkur hafa gert nema fangavörður.

Þessi póstþjónusta í fangelsinu var mörgum kærkomin frétt á þessum tíma. Hún útskýrði nefnilega hvernig á því gat staðið að gæsluvarðhaldsfangar breyttu framburði sínum allir samtímis. Bréfamálið skýrði fyrir almenningi hvernig á því stóð að saklausir menn höfðu verið hafðir í haldi mánuðum saman vegna framburðar Sævars, Kristjáns Viðars og Erlu. Þau höfðu einfaldlega skrifast á til að samræma framburði sína.

Hitt virðist ekki hafa hvarflað að nokkrum þeirra blaðamanna sem sáu bréfin að eitthvað kynni að vera athugavert við meðferðina sem fólk sætti í Síðumúlanum. Það hefði þó átt að vera auðséð á efni bréfanna. Nú er vitað að von Sævars var sú að dómsmálaráðuneytið fengi með þessu móti vitneskju um mannréttindabrotin í fangelsinu. Sævar var tvítugur að aldri og það virðist aldrei hafa hvarflað að honum að dómsmálaráðuneytið vissi hvað var að gerast innan veggja í Síðumúla 28. Því síður virðist hann hafa gert sér grein fyrir því að hinum virðulegu embættismönnum í ráðuneytinu kynni jafnvel að vera skítsama hvernig farið væri með hann.

Sönnunarbyrðin

Það er nokkuð merkilegt að því skuli enn haldið fram að gæsluvarðhaldsfangarnir hafi samræmt framburð sinn með bréfasendingum milli klefa. Þó virðist það enn fast í huga margra að einmitt þannig hafi legið í málinu. Nærtækast er að vitna til orða **Jónatans Þórmundssonar** prófessors í nýlegum *Víðsjárþætti* á *Rás 1* í útvarpinu. Jónatan talaði þar um að sakborningar hefðu reynt að bjarga sér af bestu getu „með því að koma skeytum hver til annars“ og var þar greinilega að vísa til bréfamálsins.

Sú draugasaga lifir sem sagt enn góðu lífi að bréfaskiptin í Síðumúla hafi verið samráð sakborninga um að samræma framburð sinn.

Varðandi bréfamálið eru sem sagt til tvær kenningar. 1) Bréfin voru neyðarkall Sævars til umheimsins, einskonar neyðaróp úr því víti sem hann var í. 2) Bréfin voru samráð sakborninga til að samræma framburð.

Hvoruga þessa kenningu er unnt að sanna nema bréfin komi í leitirnar. Hvarf þeirra styður hins vegar fyrri kenninguna ótvírætt. Og sönnunarbyrðin hlýtur að teljast hvíla á þeim sem taldi sér hagstæðast að týna bréfunum, — ákæruvaldinu.

Jón Daníelsson

Jón Daníelsson, grein 6 af 9. Helgarpósturinn (HP) 26. júní 1997.

Nýjar upplýsingar úr fangelsisdagbók sýna að stjórnandi harðræðisrannsóknarinnar var háður velvild fangavarða eftir að hafa sjálfur gerst sekur um stjórnarskrárbrot.

HP fjallar um umfangsmestu sakamál aldarinnar:

Velvild fangavarðanna var Þóri Oddssyni lífsnauðsyn

Það var komið fram á árið 1979 þegar ekki varð undan því vikist lengur að láta rannsaka „harðræðið" sem sakborningar í Guðmundar- og Geirfinnsmálum voru beittir í Síðumúlafangelsinu. Rannsóknin var falin **Þóri Oddssyni** vararannsóknarlögreglustjóra og þótti ýmsum ekki nema miðlungi vel til fundið vegna þess að Þórir var þar með settur í þá stöðu að rannsaka hugsanleg brot yfirmanns síns, **Hallvarðs Einvarðssonar**, sem hafði verið varasaksóknari og sem slíkur átt þátt í rannsókninni. Nú var hann orðinn yfirmaður hinnar nýstofnuðu Rannsóknarlögreglu ríkisins. Hitt vissu menn ekki að Þórir Oddsson mátti síst við því sjálfur að styggja fangaverði Síðumúlafangelsisins, mennina sem rannsóknin átti fyrst og fremst að beinast að. Tveimur og hálfu ári áður en Þórir Oddsson hóf þessa rannsókn hafði hann sjálfur gerst sekur um alvarlegt mannréttindabrot — raunar brot gegn stjórnarskránni. Þetta mannréttindabrot framdi Þórir með vitund og beinni aðstoð fangavarða í Síðumúla.

Í fangelsi án dóms og laga

Að fyrirskipun Þóris Oddssonar var manni nokkrum haldið í fangelsi án dóms og laga í október árið 1976. Þessi fangelsisvist stóð ekki lengi, aðeins í tæpar fimm klukkustundir. Engu að síður gerði Þórir Oddsson — ásamt fangavörðum í Síðumúla — sig sekan um alvarlegt mannréttindabrot. Lögregla hafði á þessum tíma, rétt eins og nú, heimild til að halda grunuðum í sólarhring. Að þeim tíma liðnum verður að gera annað tveggja, leiða hinn grunaða fyrir dómara eða sleppa honum. Frá þessari mikilvægu reglu eru engar undantekningar. Reglan telst þvert á móti í flestum löndum vera einn af hornsteinum réttaröryggis.

Það er svo aftur nokkur vísbending um réttaröryggi í „fyrirmyndarríkinu" Íslandi að hér hefur það þó nokkrum sinnum komið fyrir að þessi grundvallarregla sé brotin án þess að viðkomandi valdsmaður hafi þurft að sæta beinum ákúrum. Þótt þetta ákvæði sé í stjórnarskrá er enga nánari útfærslu að finna á því í lögum. Má segja að í þeirri staðreynd felist viss áfellisdómur yfir löggjafanum og raunar réttarkerfinu í heild.

Mannréttindabrot skráð í dagbók

Hinn grunaði í þessu tilfelli var handtekinn klukkan hálftólf fyrir hádegi miðvikudaginn 20. október 1976. Hann var settur í geymslu hjá lögreglunni í Hafnarfirði þar til daginn eftir en sennilega hefur staðið til frá upphafi að úrskurða hann í gæsluvarðhald. Víkur nú sögunni að fangelsisdagbók Síðumúlafangelsisins daginn eftir, fimmtudaginn 21. október. Þar er eftirfarandi skráð um mannréttindabrot gagnvart þessum manni:

Kl. 10,50. Hringdi Magnús Magnússon rslm (rannsóknarlögreglumaður) á vegum Þóris Oddssonar fltr (fulltrúa) og bað fyrir N.N. (Engin ástæða er til að birta nafn þessa manns.) Þessi maður hefur verið í geymslu í Hafnarfirði frá í gær. Geymslan er útrunnin kl. 11,30. En Þórir Oddsson segir að það eigi að geyma hann þar til hann getur talað við hann í dag. Það er á hans ábyrgð.

Kl. 11,25. Kom lögr. Hafnarfjarðar með ofangreindan mann.

Kl. 13,00. Kom Þórir Oddsson fltr.

Kl. 14,55. Um sama leyti var N.N. færður fyrir Þóri fltr.

Kl. 15,50. Var N.N. færður á klefa sinn.

Kl. 16,13. Var N.N. færður fyrir Þóri Oddsson fltr.

Kl. 16,28. Fóru Þórir fltr. og Magnús rslm. N.N. hlaut 20 d. gæslu.

Hafði sína hentisemi

Það verður auðvitað ekki fullyrt af þessum bókunum en þó má lesa milli línanna að Hafnarfjarðarlögreglan hafi ef til vill neitað að taka þátt í þessum leik. Atburðarásin er hröð framan af. Það líður einungis rétt rúmur hálftími frá því að hringt er í Síðumúlafangelsið þangað til fanginn er kominn þangað. Hafnarfjarðarlögreglan kemur honum í hendurnar á **Gunnari Guðmundssyni** yfirfangaverði, sem færði dagbókina á dagvakt þennan dag, fimm mínútum áður en átti að sleppa honum, lögum samkvæmt.

Lögum samkvæmt hefðu fangaverðirnir í Síðumúla átt að leiða mann þennan út um útidyrnar og sleppa honum. Það gerðu þeir ekki. Þvert á móti stungu þeir honum inn í fangaklefa og virtust ekki hafa stórt samviskubit yfir því. Þessir menn voru líka ýmsu vanir.

Og Þórir Oddsson hafði svo sannarlega sína hentisemi þennan dag. Ef hann ætlaði að úrskurða manninn í gæsluvarðhald bar honum að gera það fyrir klukkan hálftólf. En Þórir kom ekki í Síðumúlafangelsið fyrr en klukkan eitt. Og þótt maðurinn sem hér um ræðir væri nú búinn að sitja í fangelsi án dóms og laga í hálfa aðra klukkustund lá Þóri ekkert á. Hann sneri sér fyrst að því að ræða við eða yfirheyra annan mann sem síðan var sleppt. Það var ekki fyrr en laust fyrir þrjú sem N.N. var leiddur fyrir Þóri sem sendi hann aftur inn í klefa þrem stundarfjórðungum síðar. Ef marka má fangelsisdagbókina var gæsluvarðhaldsúrskurðurinn svo kveðinn upp rétt fyrir klukkan hálffimm.

Engum sögum fer af því í fangelsisdagbókinni hvort maðurinn var sekur eða hvað hann hafði til saka unnið. Þar er ekki að finna neinn dóm yfir honum og ekki vitað hvort hann var dæmdur yfirleitt. Hitt er víst að honum var sleppt fáeinum dögum síðar. Verið getur að hann hafi þá verið búinn að játa og málið hafi þar með verið upplýst. Þetta bendir á hinn bóginn ekki til að afbrotið hafi verið mjög alvarlegt.

Samsekir um lögbrot

Harðræðisrannsóknin sjálf er efni í langa umfjöllun sem við geymum okkur að mestu til síðari tíma. **Ragnar Aðalsteinsson**, lögmaður **Sævars**, hefur í greinargerð sinni til Hæstaréttar bent á fjölmarga agnúa á þeirri rannsókn, raunar svo marga og alvarlega að harðræðisrannsóknin má teljast marklaus með öllu þegar tekið hefur verið tillit til athugasemdanna.

Þegar við bætist sú staðreynd að Þórir Oddsson átti í rauninni sjálfur starf sitt og starfsframa undir fangavörðunum verður enn ljósara að rannsókninni var aldrei ætlað að upplýsa eitt né neitt heldur miklu fremur að breiða yfir. Rannsakandinn og hinir grunuðu voru allir meira eða minna samsekir um lögbrot.

Sé harðræðisrannsóknin skoðuð í þessu ljósi vekur eiginlega furðu að það litla sem kom út úr henni skyldi ekki líka hafa komist fyrir undir yfirbreiðslunni sem þessir menn hjálpuðust að við að breiða yfir pyndingar, misþyrmingar og önnur augljós mannréttindabrot í Síðumúlafangelsinu.

Einn kinnhestur

Hæstiréttur komst að þeirri niðurstöðu að einn kinnhestur væri eiginlega það ámælisverðasta sem sakborningar hefðu mátt þola. Niðurstaða harðræðisrannsóknarinnar var sem sé sú að það þætti sannað að Gunnar Guðmundsson yfirfangavörður hefði slegið Sævar utan undir þann 5. maí 1976. Aðstæður kringum þennan kinnhest voru þannig að erfitt var að fela hann. Atburðurinn varð við svonefnda samprófun milli Sævars, **Erlu** og **Kristjáns Viðars** og að honum var fjöldi vitna. Við þessa samprófun var talið sannað að Gunnar Guðmundsson hefði slegið Sævar utan undir.

Aðstæður voru nokkuð sérkennilegar og svo virðist sem rannsóknaraðilar hafi einfaldlega verið að fara á taugum. Fjórmenningunum hafði nú verið haldið inni á fjórða mánuð og enn var í raun ekkert komið fram til að réttlæta handtöku þeirra. Erla Bolladóttir hafði verið hneppt í gæsluvarðhald eftir að hafa játað að hafa skotið **Geirfinn** að skipun Sævars. Það sem þessi þrjú ungmenni áttu nú að koma sér saman um var þessi nýja útfærsla á dauða Geirfinns Einarssonar.

Enn var haldið í kenninguna um spírann, Klúbbinn og fjórmenningana og ef til vill hefur rannsóknaraðilum þótt líf liggja við að fá nú fram trúverðuga sögu sem Sævar, Erla og Kristján væru sammála um þannig að hægt yrði að fá fjórmenningana sem enn voru í haldi til að játa. Rannsóknarmönnum var ekki stætt á því að halda fjórmenninginum í haldi lengur nema rannsókn málsins tæki einhverjum framförum.

En Sævar vildi ekki játa.

Í dómi Hæstaréttar er „harðræðisrannsóknin" gerð að umtalsefni og rakin nokkur atriði, svo sem að ljós var látið loga sífellt hjá Sævari, fangaverðir hafi tuskað hann til og „púströr" hafi heyrst úr yfirheyrsluherbergi. En þar sem viðkomandi fangaverðir hafa staðfastlega neitað þessu telur dómurinn ekkert mark á þessu takandi.

Dómarar Hæstaréttar töldu á hinn bóginn vítavert að fangavörður skyldi hafa slegið Sævar kinnhest.

Þannig varð kinnhesturinn það eina sem eftir stóð af hinni ítarlegu harðræðisrannsókn Þóris Oddssonar sem þó spannaði hátt á þriðja hundrað síður.

Jón Daníelsson

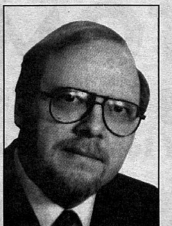

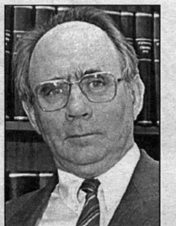

Þórir Oddsson var orðinn vararannsóknarlögreglustjóri þegar hann stjórnaði harðræðisrannsókninni. Áður hafði hann verið fulltrúi hjá Sakadómi eins og **Örn Höskuldsson**, sem stjórnaði rannsókn Guðmundar- og Geirfinnsmála. Yfirmaður Þóris, rannsóknarlögreglustjórinn sjálfur, var **Hallvarður Einvarðsson** sem verið hafði aðstoðarsaksóknari og sem slíkur haft veruleg afskipti af GG-málum og föngunum í Síðumúla.

Nú átti Þórir að rannsaka meint afbrot yfirmanns síns og fyrrverandi vinnufélaga, auk meintra afbrota fangavarðanna í Síðumúla. Tengsl Þóris við Örn og Hallvarð voru þekkt og hefðu kannski átt að nægja til vanhæfis, en hitt vissu færri að Þórir átti mikið undir trúnaði fangavarðanna í Síðumúla...

Sótti Hlynur um yfirmannsstöðu?

Ragnar Hall, settur saksóknari í endurupptökumálinu, kom nafna sínum **Aðalsteinssyni** mjög í opna skjöldu þegar hann lagði fram umsókn frá **Hlyni Þór Magnússyni** um yfirmannsstöðu við Síðumúlafangelsið. Þetta gerðist þegar Hlynur bar vitni fyrir Héraðsdómi Reykjavíkur á föstudaginn í síðustu viku. Tilgangurinn var augljóslega að veikja vitnisburð Hlyns og gera hann ótrúverðugan. Staða saksóknara styrktist enn við það að Hlynur Þór hafði áður en skjalið var lagt fram neitað að hafa sótt um þessa stöðu.

Ragnar Hall fékk að spyrja vitnið svo sem venja er til þegar Ragnar Aðalsteinsson hafði lokið sér af. Ragnar Hall lauk spurningalotu sinni með því að spyrja hvort Hlynur hefði áður en hann hætti í Síðumúlafangelsinu sótt um yfirmannsstöðu við fangelsið.

Hlynur svaraði spurningunni mjög ákveðið neitandi og lét raunar ekki þar við sitja, heldur skýrði frá því að hann hefði ekki getað hugsað sér fangavarðarstarfið sem framtíðarstarf og ástæðan fyrir því hve lengi hann entist í því hefði fyrst og fremst verið sú að launin hefðu verið góð og vinnutími þannig að í raun hefði verið hægt að stunda aðra vinnu með.

Að fengnu þessu svari lagði Ragnar Hall fram umsókn, undirritaða með nafni Hlyns, og spurði hvort hann hefði ritað nafn sitt þar. Hlynur kvaðst ekkert botna í þessu skjali en sagði að undirskriftin líktist mjög sinni rithönd. Hlynur gaf þó í skyn að honum virtist að skjalið kynni að vera falsað.

Ef gert ráð fyrir að skjalið sé ófalsað veikir það vitnisburð Hlyns að því marki sem ætla má að framburður hans skapist af einhvers konar hefndarhug gagnvart fangelsismálayfirvöldum. Sá er augljóslega tilgangur saksóknarans með því að leggja það fram. Neitun Hlyns veikir svo framburðinn auðvitað enn frekar.

Engu að síður er framburður Hlyns varðandi aðbúnað og meðferð fanganna í Síðumúla fyrst og fremst samstiga framburði annarra, bæði fanga og fleiri fangavarða. Það er þess vegna of snemmt fyrir Ragnar Hall að hrósa sigri, þótt óneitanlega hafi hann unnið stig ef svo má segja með vísan til kappleikjamálfars.

Ragnar Hall, settur saksóknari, vann stig þegar hann gat lagt fram undirritaða umsókn frá Hlyni Þór Magnússyni um stöðu yfirfangavarðar í Síðumúlafangelsinu.

Ragnar Aðalsteinsson, réttargæslumaður Sævars Ciesielski, þarf þó varla að örvænta. Framburður Hlyns fellur í megindráttum ágætlega að öðrum upplýsingum um vistina í fangelsinu, þótt Ragnari Hall hafi vissulega tekist að draga nokkuð úr trúverðugleika vitnisins.

Jón Daníelsson, grein 7 af 9. Helgarpósturinn (HP) 3. júlí 1997.

HP fjallar um umfangsmestu sakamál aldarinnar:

Yfirgnæfandi meirihluti þjóðarinnar virðist sannfærður um sakleysi þeirra sem afplánuðu langa fangelsisvist fyrir tvö manndráp. Sannanir fyrir valdníðslu og lögbrotum við rannsókn málsins hrannast upp. Samt er óvíst að málið verði tekið upp aftur. Hvers vegna?

Hvað gerir Hæstiréttur?

Þessa dagana bíður stór hluti þjóðarinnar spenntur eftir úrskurði Hæstaréttar í endurupptökumálinu. *Mannlíf* hefur nú birt skoðanakönnun þar sem í ljós kemur að nærri 90% þeirra sem taka afstöðu eru þeirrar skoðunar að þau sem dæmd voru í Guðmundar- og Geirfinnsmálum hafi verið saklaus. Nýjar upplýsingar sem fram hafa verið lagðar sýna ótvírætt að rannsókn og öll meðferð þessara mála fyrir 20 árum var með þvílíkum endemum að það getur ekki talist annað en fáránlegt að byggja sakfellingu á þeim gögnum sem þá voru notuð, bæði í héraði og Hæstarétti. Engu að síður virðist nú fullkomlega óvíst að Hæstiréttur fallist á að taka málin til rannsóknar og dómsmeðferðar að nýju. Það fer augljóslega illa saman að annars vegar liggja fyrir sannanir fyrir ranglátri málsmeðferð og að hins vegar skuli menn hika við að taka málið upp. Einhverjar ástæður hljóta að liggja að baki slíkri þversögn. Og vissulega eru ástæðurnar fyrir hendi.

Hátt settir hausar

Sú ástæða sem þyngst vegur er vafalaust sú að margir þeirra manna sem áttu þátt í rannsókninni á sínum tíma eru enn að störfum í réttarkerfinu og sumir nú í háum stöðum í samfélaginu. Þessir menn hafa fulla ástæðu til að óttast endurupptöku. Verði réttað í Guðmundar- og Geirfinnsmálum að nýju verða störf og starfsaðferðir þessara manna dregin fram í dagsljósið. Svo mikla birtu þolir þessi 20 ára gamla rannsókn ekki. Ásakanir á hendur þessum mönnum eru svo alvarlegar að sannist þær er varla afsakanlegt að láta þá gegna núverandi embættum sínum eða yfirleitt nokkru opinberu embætti. Jafnvel mætti ætla að einhverjir þeirra kynnu að eiga fangelsisvist yfir höfði sér, nema sakir teljist fyrndar. Ef Guðmundar- og Geirfinnsmál verða tekin upp aftur gæti sem sagt svo farið að hátt settir hausar fjúki, ef svo má að orði komast.

Í þessu sambandi ber fyrst að nefna **Hallvarð Einvarðsson,** núverandi ríkissaksóknara. Hann var þá vararíkissaksóknari og sem slíkur hafði hann veruleg afskipti af rannsókn málsins. Hér skal látið liggja á milli hluta hvort starfsframa Hallvarðar megi að einhverju leyti rekja til „frammistöðu“ hans í rannsókninni.

Þáttur Hallvarðar í þessari rannsókn er raunar fremur óljós en þess er að vænta að hann skýrist til muna fari svo að málin komi fyrir rétt að nýju. Þó er vitað um nokkur atriði sem betur hefðu mátt fara í embættisfærslu Hallvarðar. Nefna má að hann var viðstaddur hina frægu samprófun 5. maí 1976 þegar **Gunnar Guðmundsson** sló Sævar. Sá kinnhestur var, eins og frægt er orðið, hið eina sem taldist sannað eftir „harðræðisrannsókn“ **Þóris Oddssonar**. Hallvarður var hæst settur þeirra manna sem þar voru og hefur því sennilega stjórnað samprófuninni. Við yfirheyrslu hjá Þóri Oddssyni, undirmanni sínum, mundi hann þó ekki hver hafði stjórnað þessari samprófun en taldi líklegast að það hefði verið **Örn Höskuldsson**.

Þeir ákveða hvort Guðmundar- og Geirfinnsmál verða tekin upp aftur.

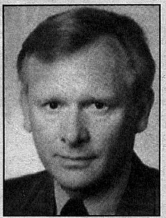

Allan Vagn Magnússon héraðsdómari, settur vegna vanhæfis þriggja hæstaréttardómara.

Arnljótur Björnsson hæstaréttardómari.

Garðar Gíslason hæstaréttardómari.

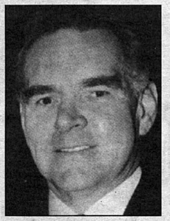

Hjörtur Torfason hæstaréttardómari.

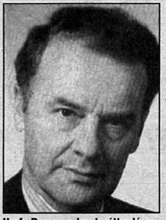

Hrafn Bragason hæstaréttardómari.

Markús Sigurbjörnsson hæstaréttardómari.

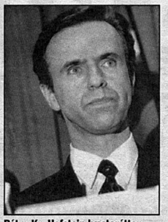

Pétur Kr. Hafstein hæstaréttardómari.

En þótt þáttur Hallvarðar í rannsókninni sé ekki að fullu ljós, er óhugsandi annað en að honum hafi verið ljóst hvað fram fór í Síðumúlafangelsinu. Það virðist jafnframt afar ólíklegt annað en að Hallvarður hafi a.m.k. tekið þátt í að ákveða þær harkalegu aðferðir sem beitt var við rannsóknina. Ábyrgð hans á málinu hlýtur hvernig sem á það er litið að teljast veruleg.

Forseti Hæstaréttar í hættu

Haraldur Henrysson er nú forseti Hæstaréttar en var sakadómari fyrir 20 árum. Hann var einn þriggja dómara sem dæmdu málið í undirrétti. Haraldur tekur ekki þátt í afgreiðslu Hæstaréttar á endurupptökumálinu enda telst hann vanhæfur. Það á hann raunar sammerkt með tveim öðrum Hæstaréttardómurum, **Guðrúnu Erlendsdóttur** og **Gunnlaugi Claesen**. Eiginmaður Guðrúnar er **Örn Clausen** sem var verjandi **Alberts Klahn Skaftasonar** en **Gunnlaugur Claesen** var ríkislögmaður á tímum GG-mála.

Þegar Hæstiréttur ákvarðar hvort þessi gömlu sakamál skuli aftur sett í sviðsljósið, standa dómararnir frammi fyrir nokkrum vanda að meta störf þessa vinnufélaga síns og það hvort hann hafi ef til vill gerst sekur um afglöp. Það er ekki hægt að verjast þeirri hugsun að dómurum Hæstaréttar kunni að veitast erfitt að kveða upp áfellisdóm yfir vinnufélaga sínum.

Úrskurður um endurupptöku verður óhjákvæmilega áfellisdómur yfir allmörgum mönnum, störfum þeirra og starfsaðferðum. Hér er ekki einungis um að ræða Harald Henrysson og Hallvarð Einvarðsson, heldur að sjálfsögðu einnig fjölmarga aðra. Örn Höskuldsson er nú sjálfstætt starfandi lögmaður. Hann var fulltrúi við sakadóm og aðalmaðurinn í rannsókninni. Hann yfirheyrði sakborninga ásamt rannsóknarlögreglumönnunum **Sigurbirni Víði Eggertssyni** og **Eggerti N. Bjarnasyni**. Þá má nefna a.m.k. tvo fangaverði sem hækkuðu í tign eftir framgöngu sína í Síðumúlafangelsinu. Þetta eru **Skúli Steinsson** sem varð yfirfangavörður í Hegningarhúsinu við Skólavörðustíg og **Högni Einarsson** sem varð rannsóknarlögreglumaður. Skúli er sá fangavörður sem ásakaður hefur verið um mestan hrottaskap.

Fjöldi embættismanna í réttarkerfi þessa tíma er enn starfandi. Þórir Oddsson, höfundur hinnar dæmafáu „harðræðisrannsóknar“, hefur að undanförnu gegnt starfi sem yfirmaður Rannsóknarlögreglu ríkisins, sem reyndar var lögð niður um mánaðamótin. **Jón Thors,** deildarstjóri, er enn að störfum í dómsmálaráðuneytinu, Sigurbjörn Víðir Eggertsson er nú titlaður aðstoðaryfirlögregluþjónn og virðist heldur hafa þokast upp á við í stöðuheitum þessa tvo áratugi sem liðnir eru frá því hann var að yfirheyra sakborninga í Síðumúlafangelsinu og „pústrar“ heyrðust úr yfirheyrsluherberginu.

Hafa blaðamenn hreinan skjöld?

Það má meira að segja ganga svo langt að nefna núverandi dómsmálaráðherra til sögunnar. **Þorsteinn Pálsson** var ritstjóri Vísis á þessum tíma. Vísir og Dagblaðið undir ritstjórn **Jónasar Kristjánssonar** gengu hiklaust út frá því að allir væru sekir sem í varðhaldi voru. Þetta gilti um tíma líka um fjórmenningana sem svo voru nefndir.

Ábyrgð blaðamannastéttarinnar á því að útbreiða meðal þjóðarinnar þá móðursýki sem ríkti innan réttarkerfisins, verður sjálfsagt seint dregin inn í umræðuna að einhverju marki. Fyrir því er sú einfalda ástæða að blaðamannastéttin á eins og aðrar stéttir erfitt með að gagnrýna sjálfa sig mjög harkalega. Rannsókn á hlutlægni blaðamanna sem fjölluðu um þetta mál bíður sagnfræðinga framtíðarinnar. Blaðamenn þessa tíma hafa það vissulega sér til afbötunar að þeir fengu upplýsingar frá lögreglu og rannsóknardómara. Þær upplýsingar voru mjög einhliða og sumar lognar. Á hinn bóginn má þó segja að blaðamenn hefðu átt að skoða þessar upplýsingar gagnrýnni augum.

Þegar **Sævari Ciesielski** tókst að koma upplýsingum um pyndingar út úr Síðumúlafangelsinu í júní 1976 hefðu blaðamenn kannski átt að skoða upplýsingarnar sjálfar aðeins nánar en raun ber vitni. Þess í stað hlupu þeir eins og þægir rakkar beint til rannsóknaraðila til að láta þá vita að Síðumúlafangelsið væri farið að leka. Dagblaðinu þótti ekki ástæða til að birta bréfin frá Sævari eftir að hafa kynnt sér efni þeirra! Vísi voru að líkindum einnig boðin bréfin til kaups. Hafi svo verið, er ekki hægt að útiloka þann möguleika að núverandi dómsmálaráðherra hafi séð og lesið eitthvað af þessum bréfum.

Uppreisn æru verður erfiður biti

Endurupptökumálið snýst ekki bara um endurupptöku. Það snýst ekki bara um það hvort saklaust fólk hafi verið dæmt. Ef horft er aðeins lengra fram kemur í ljós að þetta mál snýst jafnframt um „starfsheiður“ þeirra manna sem unnu að rannsókninni og dæmdu í málinu.

Til að unnt sé að taka aftur upp mál sem búið er að dæma þurfa að liggja fyrir nýjar upplýsingar. Fjöldi nýrra upplýsinga liggur fyrir. Gallinn er sá að þær upplýsingar lúta ekki að lausn Guðmundar- og Geirfinnsmálanna. Það er meira en hæpið að lausn þeirra mála finnist úr því sem komið er. Nýjar upplýsingar liggja hins vegar fyrir varðandi rannsókn málsins. Þessar upplýsingar varða fyrst og fremst það að játningarnar sem dómarnir byggðust á, voru fengnar fram með gjörsamlega ólögmætum hætti. Nú verður ekki betur séð en þær hafi fengist með pyndingum, lyfjagjöf, hótunum, jafnvel líflátshótunum, og svo e.t.v. loforðum. Þessu til viðbótar liggur fyrir að játningarnar voru yfirleitt eða a.m.k. mjög oft dregnar til baka mjög skömmu eftir að þær voru gefnar, jafnvel samdægurs eða daginn eftir.

Það er af þessum sökum sem sýknudómur nú hlýtur nánast sjálfkrafa að leiða til opinberrar rannsóknar á allri meðferð málsins á sínum tíma. Slík opinber rannsókn þyrfti ef vel ætti að vera að ná til allra þeirra sem komu nálægt rannsókn málsins, allt frá starfsmönnum dómsmálaráðuneytisins niður í fangaverði. Það verður erfitt að komast hjá slíkri rannsókn. Hún er nefnilega bæði eðlilegur og raunar nauðsynlegur undanfari dómsniðurstöðu um bætur handa fórnarlömbum þessara mála. Og slík bótamál munu óhjákvæmilega rísa í kjölfar sýknu.

Verður komist hjá endurupptöku?

Þótt ekki væri fyrir annað en það „tregðulögmál“ sem virðist innbyggt í íslenska réttarkerfið rétt eins og önnur „bákn“ er kannski líklegast að Hæstiréttur muni synja Sævari Ciesielski um endurupptöku málanna. Þá munu vafalaust ýmsir varpa öndinni léttar. Slík niðurstaða gæti á hinn bógin veikt tiltrú almennings og jafnvel grafið undan stöðu Hæstaréttar. Almenningsálitið mun sem sé að líkindum ekki taka mark á þeirri niðurstöðu.

En verður hún endanleg? Sævar Ciesielski hefur þegar eytt allmörgum árum til að fá leiðréttingu þessara mála og hann virðist ekki líklegur til að gefast upp. Nú eru liðin 13 ár síðan hann losnaði úr fangelsi og hann hóf strax að kynna sér gögn málsins og hefur ekki látið það á sig fá þótt yfirvöld hafi þráfaldlega lagt steina í götu hans. En á Sævar einhverja möguleika eftir neikvæða niðurstöðu Hæstaréttar? Því er til að svara að hann gæti auðvitað haldið áfram að leita nýrra gagna og farið aftur fram á endurupptöku síðar. Hann á líka þann möguleika að kæra til Mannréttindanefndar Evrópu.

Slíkur málarekstur gæti vissulega orðið tafsamur en þó er hreint ekki unnt að afskrifa þann möguleika að Hæstiréttur Íslands fengi á endanum skipun að utan um að taka þetta mál upp aftur. Það væri verulegt áfall fyrir Hæstarétt.

Réttarkerfið fyrir dóm

Trúverðugleiki íslenska réttarkerfisins í heild er sem sagt í nokkurri hættu, eiginlega án tillits til þess hver málalok verða. Það eru þrátt fyrir allt ekki liðin nema 17 ár frá því að Hæstiréttur kvað upp úrskurð sinn og á mælistiku sagnfræðinnar er það afar skammur tími. Þeir fulltrúar réttarkerfis og laga (í víðtækri merkingu) sem að undanförnu hafa opinberlega tjáð sig um þetta mál svo sem dómsmálaráðherra, prófessorar og lögmenn, hafa lagt á það nokkra áherslu að fjölmargt hafi breyst til batnaðar á þessum árum. Þetta má að einhverju leyti til sanns vegar færa. Til dæmis hefur orðið ákveðin kerfisbreyting að því er varðar samkrull ákæruvalds og dómara.

Sakadómur er ekki lengur til. Sakadómur rannsakaði mál og dæmdi síðan. Rannsókn og dómsvald er ekki lengur á einni hendi. Það er vissulega mikil breyting til batnaðar. Á tímum sakadóms var auðvitað nokkurn veginn gefið að maður sem var ákærður yrði líka dæmdur. Meintir sakamenn komu í þessu kerfi einungis einu sinni fyrir dómara sem ekki hafði að meira eða minna leyti ákveðið afstöðu sína fyrirfram. Það voru dómarar Hæstaréttar. Í Guðmundar- og Geirfinnsmálum er hins vegar stórt spursmál hvort dómarar Hæstaréttar hafi ekki einnig verið búnir að gera upp hug sinn fyrirfram, rétt eins og langflestir aðrir landsmenn.

Öxin og jörðin

Þegar Sunnlendingar voru að bræða með sér hvernig traustast yrði komið í veg fyrir að **Jón Arason** Hólabiskup og synir hans slyppu úr haldi í Skálholti í byrjun nóvember 1550, varð niðurstaðan sú að öruggast væri að taka af þeim hausana. „Öxin og jörðin geyma þá best,“ var haft eftir **Kristjáni** skrifara.

Innan íslenska réttarkerfisins eru vafalaust fjölmargir þeirrar skoðunar að sársaukaminnst sé að hræra ekki meira í Guðmundar- og Geirfinnsmálum heldur láta þá „niðurstöðu“ sem fékkst á síðustu árum áttunda áratugarins standa, án tillits til þess hvort þau sem dæmd voru hafi verið sek eða saklaus. Hvort dómarar Hæstaréttar eru á þeirri skoðun eða ekki kemur í ljós innan tíðar.

Jón Daníelsson

HP fjallar um umfangsmestu sakamál aldarinnar:

Hvað gerðist í Síðumúlafangelsinu?

Þú færð lífstíðaröryggis-gæslu ef þú játar ekki!

Sævar Ciesielski kom fyrir Sakadóm Reykjavíkur 29. mars 1977. Ætlunin var að yfirheyra hann fyrir dómi um Guðmundarmálið. Lítið varð úr þeirri yfirheyrslu og hún var skammt á veg komin þegar Sævar krafðist þess að bókað yrði orðrétt eftir sér. Það er þessi bókun Sævars sem varð upphafið að harðræðisrannsókninni. Í upphafi bókunarinnar lýsti Sævar því yfir að hann hefði ekki verið staddur á Hamarsbraut 11 nóttina sem **Guðmundur Einarsson** hvarf en lýsti því síðan hvernig hann hefði verið beittur ofbeldi til að játa á sig sakir. Sá kafli bókunarinnar fer orðréttur hér á eftir. Greinarskil eru hér sett inn í bókunina ásamt töluliðum til að afmarka einstök umkvörtunaratriði. Þegar það hefur verið gert kemur í ljós að umkvörtunum Sævars í þessari bókun má skipta niður í 11 liði. Taka má fram að allir þessir atburðir urðu árið 1976, á fyrsta ári Sævars í gæsluvarðhaldi, og hann var í einangrun allan þennan tíma.

Bókun Sævars 29. mars 1977

„Ég var ekki á Hamarsbraut 11 þessa nótt. Ég var hjá **Helgu Gísladóttur** í starfsmannabústað Kópavogshælis alla þessa nótt, ræddi við hana um morguninn um að fara að Gljúfurholti í Ölfusi. Ég hitti **Erlu** einhvern tíma á sunnudagskvöldið 27. janúar 1974 og var þá með **Viggó Guðmundssyni**. Ég var að hugsa um að fara austur í Gljúfurholt en hætti við það vegna Erlu.

1. Ég var upphaflega látinn játa á mig sakir, beittur líkamlegu ofbeldi af rannsóknarmönnum;
2. einnig af fangavörðum;
3. hótað af Tryggva Rúnari;
4. og Kristjáni Viðari.
5. Erla hótaði að fremja sjálfsmorð í júlímánuði 1976 við samprófun í fangelsinu við Síðumúla. Samprófunin stóð öðru hvoru í 8 daga, og lengst 6 tíma í einu. Var Erla höfð þar til að koma vitinu fyrir mig;
6. **Sigurbjörn Víðir** sagði við mig að ef ég játaði ekki að hafa verið á Hamarsbraut 11 þessa nótt myndi ég fá lífstíðaröryggisgæslu. Sigurbjörn Víðir sagði það vera orð **Hallvarðar Einvarðssonar**;
7. og Hallvarður Einvarðsson lét þessi orð falla í maímánuði og sagðist lofa mér því að ég fengi að týnast í amerísku fangelsi, ef ég játaði ekki á mig sakir í Guðmundar- og Geirfinnsmáli;
8. Daginn eftir að ég fór í samprófun með með **Tryggva Rúnari** og **Kristjáni Viðari** var höfð samprófun þar sem Sigurbjörn Víðir lét Tryggva Rúnar Leifsson ráðast á mig og barði hann mig svolítið til.
9. Síðan þegar ég átti að fara inn í fangaklefa réðist Sigurbjörn Víðir á mig, sló mig í andlitið í viðurvist **Ara Ingimundarsonar** fangavarðar, tók mig á loft og fleygði mér í stól í yfirheyrsluherbergi.
10. Í júlímánuði, í júlílok, kom fangavörður, **Skúli Steinsson** að nafni, og biður mig að koma fram með sér. Ég spurði hvað það væri og sagði hann mig mundu komast að því og ef ég kæmi ekki með góðu yrði ég beittur ofbeldi, en það var ávallt þeirra orðatiltæki þegar ég var látinn fara í yfirheyrslur. Gekk ég fram og þegar ég kem að sturtuherbergi segir hann mér að bíða aðeins, tekur mig síðan hálstaki og dregur mig inn í sturtuherbergið og lætur renna í vask og gólfklút í vaskinn. Reyndi hann að dýfa mér ofan í en tókst það ekki í fyrstu, en fékk þá **Jóhann**, fyrrverandi lögreglumann, til að aðstoða sig. Skúli spurði með hverjum ég hefði farið til Keflavíkur og hvert ég hefði farið með Guðumund Einarsson út í hraun. Eftir allar vatnsdýfingarnar var ég orðinn þjakaður og var farinn að hljóða. Þá hætta þeir og fleygja mér inn í klefa en þetta hafði þá staðið í góða stund. Ekki hafði ég lengi verið í klefanum er Skúli Steinsson kemur á ný, tekur mig með ofbeldi og heldur áfram sama leiknum og áður, þar til ég var allur orðinn blautur og farinn að hljóða. Ekki veit ég hversu lengi þetta stóð, en loks kom varðstjóri, **Guðjón** að nafni, og kvað þetta gott í bili. Var ég síðan látinn inn í klefa.
11. Daginn sem fjórmenningarnir voru handteknir í Geirfinnsmálinu sagði ég við **Örn Höskuldsson** að ég gæti ekki sagt að ég hefði farið út á bát og ekki heldur að ég hefði farið með þessum mönnum til Keflavíkur. Örn sagði þá við mig: „Farðu inn í klefa og hengdu þig.“ Við **Gunnar Marinósson** sagði Örn: „Lánaðu honum reipi, svo að hann geti hengt sig.“

Þetta varð að rannsaka

Þetta eru alvarlegar ásakanir. Reyndust þær sannar stæði ekki mikið eftir af lögreglurannsókninni. Þeir sem áttu að dæma í málinu gátu varla haldið áfram störfum án þess að fullvissa sig um að Sævar væri að ljúga hverjum stafkrók. Og dómararnir brugðust ekki þessari skyldu sinni. Að minnsta kosti ekki á yfirborðinu.

Tveim dögum eftir þetta, hinn 31. mars 1977, hófu dómararnir þrír, **Gunnlaugur Briem**, **Ármann Kristinsson** og **Haraldur Henrysson**, athugun á því hvað hæft kynni að vera í ásökunum Sævars. Í því skyni voru kvaddir fyrir réttinn rannsóknarlögreglumennirnir tveir sem unnu að rannsókn málsins í upphafi:

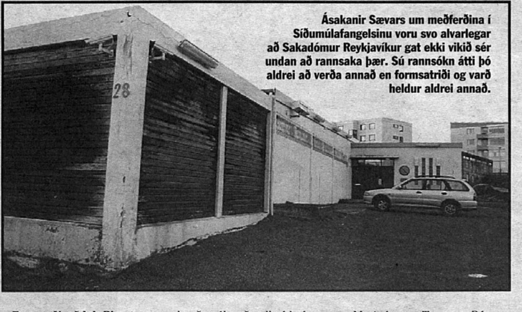

Ásakanir Sævars um meðferðina í Síðumúlafangelsinu voru svo alvarlegar að Sakadómur Reykjavíkur gat ekki vikið sér undan að rannsaka þær. Sú rannsókn átti þó aldrei að verða annað en formsatriði og varð heldur aldrei annað.

Eggert Norðdal Bjarnason, 39 ára.
Sigurbjörn Víðir Eggertsson, 28 ára.

Einnig voru yfirheyrðir eftirtaldir fangaverðir:
Gunnar Marinó Marinósson, 52 ára.
Skúli Ævar Steinsson.
Kjartan Kjartansson, 46 ára.
Ari Ingimundarson, 25 ára.
Jóhann Gunnar Friðjónsson, 38 ára.
Gunnar Guðmundsson, 61 árs.

Rannsóknardómarinn, **Örn Höskuldsson**, var ekki kvaddur fyrir dóminn heldur var látið nægja að senda honum afrit af bókun Sævars og reyndar einnig framburði Kristjáns Viðars hinn 13. maí 1976 varðandi umferð á þaki fangelsisins. Örn var beðinn að láta Sakadómi í té greinargerð um ásakanir Sævars og Kristjáns á hendur honum sjálfum, rannsóknarlögreglumönnum og fangavörðum.

Eggert Norðdal Bjarnason

Snúum okkur nú að framburði rannsóknarmanna og fangavarða. Tveim dögum eftir bókun Sævars, hinn 31. mars 1977, kom í dóminn sem vitni Eggert Norðdal Bjarnason rannsóknarlögreglumaður, 39 ára, og var áminntur um sannsögli.

Bókun Sævars var lesin fyrir Eggert. Síðan segir: „Vitnið skýrir frá því að það kannist ekki við neitt af því, er ákærði heldur fram í bókun þessari. Vitnið tekur fram, að því sé ekki kunnugt um að ákærði hafi verið beittur líkamlegu ofbeldi við rannsókn máls þessa eða hótunum um það. Vitnið kveður ákærða alltaf hafa verið yfirheyrðan sjálfstætt og hafi hann skýrt frá af fúsum og frjálsum vilja, en spurningar oft verið endurteknar, svo sem oft sé venja við rannsóknir.“

Yfirheyrslan yfir Eggerti var miklu lengri en ekkert í henni snertir ásakanir Sævars nema það sem hér hefur verið tilgreint. Eggert neitar einfaldlega að nokkuð sé hæft í ásökununum. Frammistaða dómaranna þriggja er allrar athygli verð. Það hvarflaði sem sé ekki að þeim að spyrja Eggert nánar um eitt einasta af þeim 11 atriðum sem Sævar hafði nefnt í bókun sinni fyrir réttinum tveim dögum áður. Til þess hefði þó verið full ástæða með tilliti til þess að ásakanir Sævars beindust fremur að Sigurbirni Víði og Eggert var væntanlega lykilvitni. En Eggert var einskis spurður. Bókun Sævars var lesin og Eggert sagði nei. Það var allt og sumt.

Sigurbjörn Víðir Eggertsson

Strax á eftir Eggerti mætti fyrir réttinn Sigurbjörn Víðir Eggertsson, rannsóknarlögreglumaður, 28 ára, og var áminntur um sannsögli. Bókun Sævars var því næst lesin. Sigurbjörn er ekki titlaður „vitnið“ heldur „mætti“ í skýrslunni.

Að þessu sinni var ekki látið nægja að leyfa Sigurbirni einfaldlega að neita öllum ásökunum í einu heldur er að sjá að hann hafi verið spurður út í einstök atriði. Gefum skýrslunni orðið:

„Mætti skýrir frá því að hann kannist ekki við að hann hafi nokkurn tíma minnst á það við ákærða að hann yrði settur í lífstíðaröryggisgæslu. Hins vegar hafi ákærði talað mikið um þetta sjálfur og greinilega óttast þetta.

Mætti kannast ekki við að hafa nokkurn tíma heyrt Hallvarð Einvarðsson hafa orð á því, að ákærði fengi að týnast í amerísku fangelsi, ef hann játaði ekki sakir á sig í Guðmundar- og Geirfinnsmáli. Kveðst mætti aldrei hafa haft orð á þessu við ákærða.

Mætti skýrir frá því, að eitt sinn er tilraun var gerð til samprófunar milli ákærðu Sævars Marinós og Tryggva Rúnars, hafi þeir byrjað að bera sakir hvor á annan. Hafi þeir lent í orðahnippingum og Tryggvi Rúnar þrifið í skyrtu Sævars að framan og e.t.v. lyft honum upp. Mætti stöðvaði Tryggva Rúnar strax og meiddist Sævar Marinó ekkert. Var samprófuninni þar með lokið.

Mætti kveður það algjör ósannindi hjá ákærða að hann hafi ráðist á ákærða, er ákærði átti að fara inn í fangaklefa, og slegið ákærða í andlitið, tekið hann á loft og fleygt honum í stól í yfirheyrsluherbergi.“

Skýrslan er nokkru lengri en fleira varðar ekki ásakanir Sævars nema það eitt að af einhverjum ástæðum sér Sigurbjörn Víðir ástæðu til að taka fram að hann kannist ekki við það sem Sævar bar á Skúla Steinsson fangavörð.

Rannsóknarlögreglumönnunum Eggert og Sigurbirni bar sem sagt fullkomlega saman. Allt sem Sævar hafði sagt í bókuninni var einfaldlega haugalygi. Og vissulega gat það svo sem vel verið. Á hinn bóginn er það óneitanlega nokkur galli á yfirheyrslum yfir rannsóknarlögreglumönnum sem bornir eru svo þungum sökum að hvorki Sævar Ciesielski né lögmaður hans, Jón Oddsson, skyldu vera viðstaddir og fá að leggja fram spurningar. Sævar var leiddur inn að lokinni skýrslugerð og honum kynntur framburðurinn. Ekki verður séð að hann hafi fengið að spyrja nokkurra spurninga.

Strik í reikninginn

Efi um sannleiksást lögreglumannanna hefði þó kannski átt að læðast að dómurunum daginn eftir þegar Erla Bolladóttir kom fyrir dóminn.

Erla Bolladóttir var að ósk Sævars spurð um eitt atriði þessa máls, það sem hér að framan er tölusett nr. 6. Þetta gerðist við samprófun í Sakadómi Reykjavíkur hinn 1. apríl 1977. Um þetta segir í dómsskjölum:

„Ákærði óskaði eftir því, að ákærða verði spurð að því hvort Sigurbjörn Víðir rannsóknarlögreglumaður hafi nefnt við ákærða lífstíðaröryggisgæslu við samprófun ákærðu í fangelsinu í Síðumúla 19. júlí 1976. Ákærða segir það rétt vera. Ákærða segir Sigurbjörn Víði hafa sagt að ákærði fengi lífstíðaröryggisgæslu, þ.e. lífstíðarfangelsi, ef hann ekki játaði að hafa verið á Hamarsbraut 11 er Guðmundur Einarsson beið bana.“

Það var ekki ætlun dómaranna að spyrja Erlu um þetta atriði. Erla og Sævar voru færð fyrir dóminn í þeim tilgangi að samræma framburð þeirra um atburði á Hamarsbraut 11 nóttina sem Guðmundur Einarsson hvarf. Það reyndist tilgangslaust. Sævari varð að þessu sinni ekki þokað. Hann harðneitaði að hafa verið á Hamarsbraut 11 þessa nótt. Erla hélt því hins vegar fram að hann hefði verið þar.

Sævar var sem sagt ekki samvinnuþýður við Erlu og því kannski ekki sérstök ástæða fyrir hana til að hjálpa honum. Engu að síður gerði Erla meira en að samsinna spurningunni. Hún bætti við orðunum: „... ef hann ekki játaði að hafa verið á Hamarsbraut 11 er Guðmundur Einarsson beið bana.“

Bókun Sævars var ekki lesin fyrir Erlu við þetta tækifæri. Hún gat því ekki vitað að þetta var ástæðan fyrir hótun Sigurbjarnar. Aðeins tvær skýringar eru mögulegar á þessum orðum Erlu. Önnur er sú að Sigurbjörn Víðir hafi raunverulega hótað Sævari lífstíðaröryggisgæslu ef hann ekki játaði. Hin er sú að Sævar og Erla hafi sammælst um að halda þessu fram. Síðari skýringin er ekki beint sennileg með tilliti til þess að þau höfðu bæði verið í gæsluvarðhaldi allan tímann sem liðinn var frá samprófuninni hinn 19. júlí 1976.

Framhald næst

Atburðirnir í Síðumúlafangelsinu skipta sköpum varðandi trúverðugleika allrar rannsóknarinnar á Guðmundar- og Geirfinnsmálum. Ein síða í *Helgarpóstinum* dugar skammt til að skýra frá þeim athugunum sem gerðar voru. Það gildir jafnt um rannsókn sakadómaranna og harðræðisrannsókn Þóris Oddssonar tveimur og hálfu ári síðar, að þær eru mjög ófullkomnar og virðast fremur eins konar yfirklór en ætlunin hafi verið að leiða sannleikann í ljós. Í þessum þáttum er ætlunin að gera þeim nokkur skil, vegna þess hve mikilvægar þær eru þrátt fyrir allt og vegna þess að þrátt fyrir augljósan yfirklórstilganginn má lesa út úr þeim mikilvægar vísbendingar, ef ekki beinar sannanir um pyndingar, hótanir, misþyrmingar og hraklega meðferð.

Hér hefur verið greint frá ásökunum Sævars og skýrslum rannsóknarlögreglumannanna. Í næsta blaði tökum við fyrir framburð fangavarðanna fyrir Sakadómi á vordögum 1977. Síðan kemur væntanlega röðin að „harðræðisrannsókn“ Þóris Oddssonar.

Jón Daníelsson

Greinaröð *HP*

Þetta er 8. greinin í umfjöllun **Helgarpóstsins** um Guðmundar- og Geirfinnsmálin.

Áður hafa birst:
Ragnar Hall sagði Hæstarétti ósatt
Skildu ekki grundvöll sakamálaréttarfarsins
Leirskáldin í lögreglunni
Vakri-Skjóni hann skal heita
Neyðaróp úr Víti
Velvild fangavarðanna var Þóri Oddssyni lífsnauðsyn
Hvað gerir Hæstiréttur

Jón Daníelsson, grein 9 af 9. Helgarpósturinn (HP) 24. júlí 1997.

HP fjallar um umfangsmestu sakamál aldarinnar:

Hvað gerðist í Síðumúlafangelsinu?

Farðu inn í klefa og hengdu þig

Í næstsíðasta blaði var greint frá rannsókn sakadómaranna **Gunnlaugs Briem**, **Ármanns Kristinssonar** og **Haraldar Henryssonar** á ásökunum **Sævars Ciesielski** á hendur rannsóknarlögreglumönnum, fangavörðum og fleirum. Þar var birt bókun Sævars fyrir réttinum þann 29. mars 1977 og vísast til þeirrar greinar um ásökunaratriðin í fullri lengd. Þeim til glöggvunar sem kunna að hafa misst af síðasta blaði eru þó þessi atriði rifjuð upp í punktaformi í ramma hér á síðunni.

Síðast voru raktir framburðir rannsóknarlögreglumannanna **Eggerts Bjarnasonar** og **Sigurbjarnar Víðis Eggertssonar**, sem einfaldlega neituðu öllum ásökunum og allri vitneskju um annað en að allur aðbúnaður og meðferð í fangelsinu væri til fyrirmyndar. Framburður **Erlu Bolladóttur** setti þó nokkurt strik í reikninginn, eða hefði átt að gera það ef eitthvert mark hefði verið tekið á henni.

Nú höldum við áfram þar sem frá var horfið síðast og snúum okkur að framburðum fangavarðanna sem voru að störfum í Síðumúlafangelsi á árinu 1976.

Gunnar Marinó Marinósson varðstjóri

Þann 1. apríl 1977 mætti **Gunnar Marinó Marinósson**, 52 ára varðstjóri í Síðumúlafangelsinu, fyrir réttinn sem vitni og var áminntur um sannsögli. Honum var kynnt bókun Sævars. Síðan segir:

„Vitnið kannast ekki við það er ákærði heldur þar fram. Kveðst vitnið hvorki hafa séð né heyrt það, er ákærði segir. Vitnið varð aldrei vart við það, að ákærði Sævar Marinó sætti illri meðferð í fangelsinu við Síðumúla á meðan hann var þar í gæsluvarðhaldi vegna máls þessa.“

Gunnar Marinó Marinósson varðstjóri bar ljúgvitni þegar hann gaf þennan vitnisburð. Tæpu ári áður, þann 24. maí 1976, urðu Sævar og **Örn Sigfússon** uppvísir að því að senda bréf milli sín, undir klefahurðirnar og þvert yfir ganginn. Sævar fékk líka tóbak frá Erni, en hann var þá í tóbaksbanni, sem auðvitað er út af fyrir sig ill meðferð þegar reykingamaður á í hlut. Þá skrifaði Gunnar í fangelsisdagbók Síðumúlafangelsisins:

„Báðir mennirnir eru í fótajárnum og skulu vera það þangað til annað verður ákveðið.“ Og um Sævar bætti Gunnar við: „Sæng hans var tekin af honum og teppi sett í staðinn svo önnur sængurföt þarf hann ekki.“

Fótajárn voru ekki leyfileg á þessum tíma en það bann var ekki virt í Síðumúlafangelsinu.

Skúli Ævar Steinsson

Næstur kom fyrir réttinn Skúli Ævar Steinsson fangavörður og virðist hafa réttarstöðu grunaðs manns. Hann er titlaður „mætti“. Eftirfarandi er bókað eftir honum:

„Mætti kveður hafa gengið mjög illa að fá ákærða til að þrífa sig og eins til að þrífa klefa sinn. Mætti man eftir því að einhvern tíma meðan á gæsluvarðhaldinu stóð neitaði ákærði að fara í bað og eins að þrífa klefa sinn. Kveðst mætti þá hafa tekið utan um ákærða og farið með hann fram á bað, sett hann þar inn og læst því. Ákærði fór í bað og þreif síðan klefa sinn á eftir. Síðan hlýddi ákærði alltaf mætta um að þrífa sjálfan sig og klefa sinn. Ákærði var ekki beittur neinum harðræðum í umrætt sinn og ekki var minnst á þetta mál eða Geirfinnsmálið í því sambandi, enda ekki í verkahring mætta. Lýsing sú sem ákærði gefur á meðferðinni á sér sé fjarri öllu lagi.“

Svo mörg voru þau orð. Það væri kannski fátt við þennan framburð að athuga ef öllum öðrum bæri saman við hann. En svo er ekki.

Kjartan Kjartansson

Þann 15. apríl 1977 kom **Kjartan Kjartansson**, 44 ára fangavörður, fyrir réttinn sem vitni og er áminntur um sannsögli. Bókun Sævars var lesin en Kjartan kvaðst ekki af eigin raun geta borið um það sem þar kom fram. Síðan segir í skýrslunni:

„Vitnið minnist þess að hafa heyrt talað um að **Örn Höskuldsson** hafi viðhaft þau ummæli, er í niðurlagi bókunarinnar greinir, en getur ekki staðhæft hvort það var viðstatt.

Vitnið kveðst ekki hafa verið viðstatt yfirheyrslur yfir ákærðu. Vitnið kveðst því ekki geta borið um af eigin raun, hvort beitt hafi verið líkamlegu ofbeldi við ákærða Sævar Marinó, en vitnið heyrði, að yfirheyrslurnar voru ákaflega hávaðasamar. Vitnið varð ekki vart við að ákærði Sævar Marinó væri beittur ofbeldi eða hótunum um ofbeldi í fangelsinu. Vitnið varð vart við það, að fangaverðir virtust yfirheyra ákærða Sævar Marinó, eða blanda sér að óþörfu í hans mál. Nefnir vitnið í því sambandi Skúla Steinsson og **Högna Einarsson**. Ekki var það þó gert að beiðni rannsóknarmanna, að það viti til. Vitninu fannst ákærði Sævar Marinó sæta meira harðræði í fangelsinu en aðrir fangar í sama máli, að vitninu fannst að ástæðulausu, þar sem Sævar hafi hegðað sér afburðavel frá sjónarmiði fangavarðar. Ekki varð vitnið vart við það að ákærði Sævar sýndi tregðu á að þrífa sig og klefa sinn.“

Hengdu þig

Áður en lengra er haldið er rétt að rifja upp forsöguna að baki þeirra ummæla Arnar Höskuldssonar sem Kjartan kannaðist við að hafa heyrt talað um. Sævar hefur sagt frá sínum þætti í aðdragandanum að handtöku **Einars Bollasonar**, **Magnúsar Leópoldssonar** og **Valdimars Olsen**. Smiðir voru um þessar mundir að vinna við Síðumúlafangelsið og Sævari var sagt að verið væri að setja skothelt gler í glugga vegna þess að einhver hefði í hyggju að myrða hann. Honum var líka sagt að Erla væri í lífshættu. Rannsóknarmenn kváðust vita hverjir stæðu bak við símhringingar til Erlu og hótanir sem henni hefðu borist. Nú þurftu þeir á aðstoð Sævars að halda til að ná þessum mönnum. Sævar var beðinn að gera lögreglunni greiða sem seint myndi gleymast. Hann þurfti einungis að segjast hafa farið til Keflavíkur með þessum mönnum. Sævar gaf skýrslu 22. janúar 1976.

Í bók *Þorsteins Antonssonar Áminntur um sannsögli* segir Sævar þannig frá framhaldinu:

„Þann 26. janúar var ég boðaður í hornherbergið. Þar sátu Örn, Eggert og **Sigurbjörn Víðir**. **Gunnar Marinósson** var á vakt. Örn segir að hann sé búinn að fangelsa lýðinn. Ég segi gott, þá þurfið þið ekki á mér að halda lengur. Ég gekk svo eftir því að það yrði tekin af mér skýrsla þess efnis að ég hefði gefið fyrri skýrslu vegna beiðni þeirra svo hægt væri að verja barnsmóður mína. Þá þóttist Örn ekki kannast við neitt samkomulag heldur sagði: **Kristján** er búinn að játa að hafa farið til Keflavíkur og hann segir að þú hafir verið með í ferðinni. Ég sá nú að það höfðu verið þeir sjálfir sem stóðu bak við hringingarnar til Erlu. Ég sagði þeim hvaða álit ég hefði á þeim, en Örn sagði: Þú getur farið inn í klefann þinn og hengt þig. Og við Gunnar Marinósson sagði hann: Lánaðu honum reipi svo að hann geti hengt sig.“

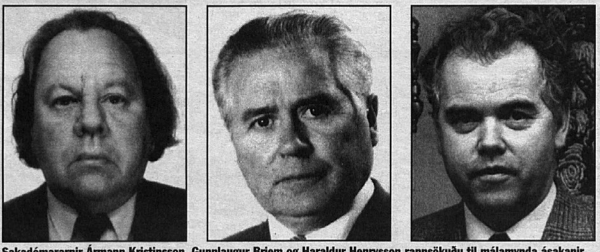

Sakadómararnir Ármann Kristinsson, Gunnlaugur Briem og Haraldur Henrysson rannsökuðu til málamynda ásakanir Sævars um meðferðina í fangelsinu. Fleira kom fram en þeir ætluðust til. En það hafði engin áhrif á dómarana þrjá. Rannsókn þeirra var til málamynda.

Ljóstruflanir í geislabaug

Hafi núverandi forseti Hæstaréttar og meðdómendur hans litið svo á að rannsóknarmenn og fangaverðir í Síðumúla væru nánast heilagir menn með hreina samvisku sem ævinlega færu eftir handbókinni í einu og öllu hefði framburður Kjartans að minnsta kosti átt að vekja með þeim grunsemdir um ljóstruflanir í geislabaugunum um höfuð þessara manna.

Framburður Kjartans sker sig úr öðrum og nokkur atriði hefðu átt að vekja sterkar grunsemdir. Ummæli Arnar Höskuldssonar voru afar illa sæmandi rannsóknardómara ef sönn voru. Kjartan kveðst hafa heyrt talað um þau. Ef við göngum út frá að Kjartan hafi verið að segja satt hafa þessi ummæli sem sagt verið á allra vitorði og umtalsefni í hópi fangavarðanna. Miðað við það sem nú er vitað um andrúmsloftið í fangelsinu er líklegast að þau hafi þótt fyndin og „gott hjá Erni að láta kvikindið heyra það“.

Kjartan telur Sævar hafa sætt meira harðræði en aðra. Harðræði var sem sagt ekki óþekkt í fangelsinu. Hann varð líka var við yfirheyrslur fangavarða en varð ekki var við tregðu Sævars til að þrífa sig. Að vísu er bókað eftir honum að hann hafi ekki orðið var við að Sævar hafi verið beittur líkamlegu ofbeldi eða hótunum um það. Kannski hefur Kjartan verið hikandi, ekki verið fyllilega viss um hversu mikið sér væri óhætt að segja. Skýrslutökunni var í raun lokið, búið að lesa skýrsluna fyrir hann og hann hafði játað að rétt væri bókað þegar hann ákvað skyndilega að bæta einu atriði við.

Tólfta ásökunin bætist við

„Upp lesið, játað rétt,“ stendur í skýrslunni. Þetta táknar venjulega að skýrslunni sé lokið. En Kjartan hefur frá meiru að segja:

„Vitnið skýrir frá því, að því finnist vanta eitt atriði enn í og segir orðrétt: „Ég var þarna ásamt fleiri fangavörðum staddur í milliherbergi milli varðstofu og yfirheyrslusalar fangelsisins, sem er fyrst til hægri, er inn í fangelsið kemur. Að yfirheyrslu þeirra Eggerts Bjarnasonar og Sigurbjörns Víðis liðinni fannst mér, að yfirheyrslunni ætti að vera lokið. Svo var þó ekki. Gekk **Gunnar Guðmundsson**, yfirfangavörður, þá mjög berserkslega inn í yfirheyrsluherbergið og upphófst vægast sagt allmikill hávaði og ég leit í augu nærstaddra fangavarða. Ég var ekki viss um, hverjum bæri að opna hurðina og athuga, hvað þarna færi fram. Þegar ég sá ekki að neinn hefði kjark til að athuga hvað væri að gerast opnaði ég hurðina. Ég sá ekki að Gunnar Guðmundsson væri í hættu staddur, en mér virtist sem Sævar Marinó hefði verið svínbeygður, enda hefði hann ella ekki kallað: „Stilltu þig, stilltu þig, Gunnar, Gunnar“. Gunnar Guðmundsson skipaði mér að loka tafarlaust. Ekki heyrði ég að fleira gerðist þarna inni.“

Upplesið, játað rétt.“

Eins og áður segir má skipta bókun Sævars frá 29. mars í ellefu kæruatriði. Kjartan Kjartansson bætti því tólfta við. Sævar hefur síðar skýrt svo frá að þarna hafi Gunnar verið búinn að snúa upp á skyrtukragann svo að honum lá við köfnun. Hér er sláandi að dómararnir þrír skyldu ekki spyrja Kjartan hvaða fangaverðir hafi verið staddir þarna ásamt honum. Dómurum bar beinlínis skylda til að yfirheyra þá um þetta atvik. En eins og víðar í rannsókn þessa máls virðist engin ástæða hafa þótt til að rannsaka til hlítar það sem sakborningum gat verið í hag.

Ari Ingimundarson

Strax á eftir Kjartani kom fyrir dóminn sem vitni **Ari Ingimund-**

Helstu atriðin

1. **Beittur líkamlegu ofbeldi af rannsóknarmönnum**
2. **Beittur líkamlegu ofbeldi af fangavörðum**
3. **Hótað af Tryggva Rúnari**
4. **Hótað af Kristjáni Viðari**
5. **Erla hótaði að fremja sjálfsmorð**
6. **Sigurbjörn Víðir hótaði lífstíðaröryggisgæslu. (Haft eftir Hallvarði Einvarðssyni)**
7. **Hallvarður Einvarðsson lofaði að Sævar fengi að týnast í amerísku fangelsi**
8. **Sigurbjörn Víðir lét Tryggva Rúnar Leifsson ráðast á Sævar**
9. **Sleginn í andlit og fleygt í stól af Sigurbirni Víði í viðurvist Ara Ingimundarsonar**
10. **Kaffærður í vaski af Skúla Steinssyni í viðurvist Jóhanns Friðjónssonar og Guðjóns**
11. **Örn sagði við Sævar: „Farðu inn í klefa og hengdu þig.“ Við Gunnar Marinósson sagði Örn: „Lánaðu honum reipi, svo að hann geti hengt sig.“**
12. **Misþyrmt af Gunnari Guðmundssyni**

Greinaröð *HP*

Þetta er 9. greinin í umfjöllun **Helgarpóstsins** um Guðmundar- og Geirfinnsmálin.

Áður hafa birst:

- *Ragnar Hall sagði Hæstarétti ósatt*
- *Skildu ekki grundvöll sakamálaréttarfarsins*
- *Leirskáldin í lögreglunni*
- *Vakri-Skjóni hann skal heita*
- *Neyðaróp úr Víti*
- *Velvild fangavarðanna var Þóri Oddssyni lífsnauðsyn*
- *Hvað gerir Hæstiréttur?*
- *Þú færð lífstíðarfangelsi ef þú játar ekkiþ*